

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Magisterská diplomová práce

Olomouc 2022

Bc. Jindřich Říha

Univerzita Palackého v Olomouci
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

E – learning jako nástroj vzdělávání seniorů v
domovech seniorů

Magisterská diplomová práce

Studijní program: Andragogika

Autor práce: Bc. Jindřich Říha

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana SÝKOROVÁ, Ph.D.

© 2022 Univerzita Palackého v Olomouci

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „e – Learning jako nástroj vzdělávání seniorů v domovech seniorů“ jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce.

Jsem si vědom, že odevzdáním diplomové práce souhlasím s jejím zveřejněním dle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Jsem si vědom, že moje diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitní databázi a bude veřejně přístupná k nahlédnutí.

Jsem si vědom, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Praze dne datum odevzdání

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval za vedení při tvorbě diplomové práce paní doc. PhDr. Daně SÝKOROVÉ, Ph.D. a také za spolupráci v rámci dotazníkového šetření, sociální pracovníci v domově pro seniory Velvary.

Anotace:

Jméno a příjmení:	Bc. Jindřich Říha
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Studijní program:	Andragogika
Studijní program obhajoby práce:	Andragogika
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Dana SÝKOROVÁ, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	E – learning jako nástroj vzdělávání seniorů v domovech seniorů
Anotace práce:	<p>Hlavním cílem práce je přinést zjištění, zda senioři mají zájem o vzdělávání v oblasti používání techniky ICT prostřednictvím e-learningu.</p> <p>Metodologicky jsou cíle práce naplněny skrze kvantitativní výzkumné šetření, metodou sběru dat je dotazník vlastní konstrukce.</p> <p>Práce je členěna na dvě části – teoretickou a empirickou. Teoretická část obsahuje základní pojmy související s problematikou vycházející z odborné literatury a z již realizovaných výzkumů. Kapitoly v teoretické části jsou věnovány především vymezení pojmů stáří a stárnutí v kontextu celoživotního vzdělávání, vymezení etap života, vzdělávání seniorů, a využití ICT techniky seniory. Významná část je věnována e-learningu a jeho specifikům a také bariérám ve vzdělávání seniorů.</p> <p>Empirická část je vztažena k teoretické a věnuje se sběru, analýze a vyhodnocení dat. V závěru empirické části je mimo shrnutí výsledků výzkumu a doporučení pro praxi kapitola zodpovídající na hlavní a dílčí výzkumné otázky, ale také na definované hypotézy.</p>
Klíčová slova:	Celoživotní vzdělávání, stáří, stárnutí, senior, ICT – informační a komunikační technologie, e-learning.
Title of Thesis:	E – learning as a tool for educating seniors in retirement homes

Annotation:	<p>The main objective of the thesis is to find out whether seniors are interested in education in the use of ICT technology through e-learning.</p> <p>Methodologically, the objectives of the thesis are fulfilled through quantitative research investigation, the method of data collection is a questionnaire of its own construction.</p> <p>The thesis is divided into two parts – theoretical and empirical.</p> <p>The theoretical part contains basic terms related to the issue based on professional literature and already carried out research. Chapters in the theoretical part are devoted mainly to the definition of the concepts of old age and aging in the context of lifelong learning, the definition of life stages, the education of seniors, and the use of ICT technology by seniors.</p> <p>A significant part is devoted to e-learning and its specifics, as well as barriers in the education of seniors. The empirical part is related to the theoretical part and is devoted to the collection, analysis and evaluation of data. At the end of the empirical part, in addition to the summary of research results and recommendations for practice, there is a chapter answering the main and partial research questions, but also to defined hypotheses.</p>
Keywords:	Lifelong learning, old age, ageing, senior, ICT – information and communication technologies, e-learning.
Názvy příloh vázaných v práci:	č. 1 – Dotazník
Počet literatury a zdrojů:	34
Rozsah práce:	75+5 (107 068 znaků s mezerami)

Obsah

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Vymezení pojmů stáří a stárnutí v kontextu celoživotního vzdělávání	11
1.1 Celoživotní vzdělávání	11
1.2 Stáří a stárnutí	13
1.2.1 Vymezení období stáří	14
1.2.2 Vymezení etap života	16
2 Vzdělávání seniorů	18
2.1 Specifika vzdělávání seniorů	19
2.2 Cíle a funkce vzdělávací aktivit seniorů	20
2.3 Funkce vzdělávání seniorů	21
2.4 Formy vzdělávání seniorů	22
2.4.1 Univerzity třetího věku	22
2.4.2 Virtuální univerzita třetího věku	22
2.4.3 Akademie třetího věku	23
2.4.4 Kluby seniorů	23
2.5 Didaktické zásady	24
2.6 Osobnost lektora v kontextu vzdělávání seniorů	26
2.7 Bariéry ve vzdělávání seniorů	27
2.8 Domovy pro seniory	29
3 ICT ve vzdělávání seniorů	32
3.1 Dělení ICT	34
3.2 E-learning ve světě seniorů	35
Empirická část práce	39
4 Metodologie výzkumu	39
4.1 Cíle výzkumu, základní výzkumná otázka, dílčí otázky a hypotézy	40
4.1.1 Dílčí cíle a dílčí výzkumné otázky	40
4.1.2 Operacionalizace hypotéz	41
4.2 Sběr dat a jejich zpracování	42
4.3 Charakteristika výzkumného souboru	44

4.4	Charakteristika prostředí výzkumu	44
4.5	Analýza výzkumných dat	45
4.6	Vyhodnocení a souhrn výzkumného šetření	60
4.7	Diskuse	64
	ZÁVĚR.....	67
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:	70
	SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK:.....	74
	SEZNAM ZKRATEK:	75
	SEZNAM PŘÍLOH:	75
	PŘÍLOHY:	76

ÚVOD

Informační a komunikační technologie a jejich využívání již není doménou pouze mladší generace, jak jednoznačně dokazují statistiky. Do seniorského věku se dostává věková skupina, která se již s touto technikou částečně seznámila i v pracovním procesu. Technologie se velmi dynamicky rozvíjí a přináší tak nové možnosti nejen v oblasti vzdělávání. S tímto rozvojem přichází masové rozšíření napříč celou populací obyvatel. Modernizace vybavení domovů seniorů je pak důsledek nového digitálního věku.

Nezbytností se také stává znalost a schopnost práce s těmito technologiemi i v seniorském věku. Implementace nových interaktivních metod ve vzdělávání například formou e-learningu může být jedna z možností. Na základě toho je pak stanoven cíl práce.

Hlavním cílem práce je tedy přinést zjištění, zda senioři mají zájem o vzdělávání v oblasti používání techniky ICT prostřednictvím e-learningu. Výzkum probíhal v domově pro seniory ve Velvarech. Uplatněna je kvantitativní metodologie a nástroj pro sběr dat je použit dotazník. E-learning v této práci zastává podobu asynchronní z důvodu lepší uplatnitelnosti ve vzdělávání seniorů, a to konkrétně videokurzy, video návody, kurzy dostupné na internetu, webináře a on-line kurz s lektorem. Tato vymezení se jevilo jako nejvhodnější. Senioři právě tuto možnost identifikovali v rámci svých pracovních povinností jako nejpreferovanější.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část.

V teoretické části se věnuji vymezení pojmů na základě studia odborné literatury přímo související s cílem práce, a to tak, aby na sebe navazovaly a tvořily tak logicky ucelený komplex.

Nedílnou součástí jsou pak kapitoly vymezující pojem stáří a stárnutí v kontextu celoživotního vzdělávání, vymezení etap života a vzdělávání seniorů. Zásadní je kapitola věnovaná prostředí, ve kterém je prováděno

výzkumné šetření a tím je domov seniorů. Teoretická část obsahuje také představení informačních a komunikačních technologií v přímém kontextu se vzděláváním a využitím této techniky seniory. Významná část je věnována e-learningu a jeho specifikům. Nezbytné jsou kapitoly věnující se bariérám seniorů, a postavení ICT techniky v jejich světě. Vše je zpracováno ve snaze podpořit dosažení výzkumného cíle a dílčích cílů práce.

Empirická část práce je věnována realizaci výzkumného šetření, které bylo provedeno kvantitativní metodou, nástrojem pro sběr dat byl zvolen dotazník.

Kapitoly zařazené v této části jsou zaměřeny na cíl a provedení výzkumného šetření, a to vždy vztažené k uvedeným teoriím. Další oblasti se věnují sběru, analýze a vyhodnocení dat. V závěru empirické části je mimo shrnutí výsledků výzkumu a doporučení pro praxi také prezentace vlastních zjištění výzkumu uspořádaná do grafů a tabulek. Významně je rozvedena kapitola zodpovídající hlavní a dílčí výzkumné otázky, ale také definované hypotézy.

Úplným závěrem je nutné poděkovat nejen respondentům, ale i sociálním pracovníkům a vedení domova pro seniory ve Velvarech, kteří byli nápomocni v průběhu výzkumného šetření. Poskytli cenné rady a napomohli při distribuci a vyplňování dotazníků.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení pojmů stáří a stárnutí v kontextu celoživotního vzdělávání

1.1 Celoživotní vzdělávání

Celoživotní vzdělávání je v dnešní moderní společnosti vnímáno jako součást běžného života člověka v celém jeho průběhu. Člověk se může vzdělávat v každém věku života. Jedná se o celoživotní proces. Ve společnosti, jakou je dnes označována soudobá společnost jako společnost vědomostní, je důležitost získávání znalostí po celý život prakticky nevyhnutelná. Vzdělávání není zaměřeno pouze na děti a mládež, ale stále častěji se spojuje také s cílovou skupinou seniorů. Rabušicová a Rabušic (2008, str. 26-27) k tomu dodávají, že ve společnosti vědění je jedinec úspěšný pouze za předpokladu, že je schopen udržet krok s dynamikou a rozvojem vědění ve společnosti.

Zařazení vzdělávacích aktivit po celou dobu života má výrazný vliv na vytváření zdravého životního stylu a vytváření pozitivních a žádoucích aktivit v každém věku. Diplomová práce je zaměřena právě na potřebné vzdělávání v seniorském věku, které přispívá nejen ke kladnému přístupu ke stárnutí, ale i k vysoké kvalitě života v tomto věku. Aktivitami spojenými se zlepšováním kvality života v tomto věku je především aktivní sociální kontakt, ale i získávání informací z oblasti zájmových aktivit seniorů. To vše přispívá ke zlepšování psychického stavu. Průcha, Walterová, Mareš (2001, s. 260) za hnací sílu považují stále širší skupiny společnosti k učení především informační exploze, rozvoj věd a nových technologií.

Právě stárnoucí populace není od tohoto tlaku osvobozena a znalost nových technologií se stává ve vzdělávání seniorů jednou z důležitých priorit.

Do tohoto konceptu pak zapadá v rámci celoživotního vzdělávání věnovat pozornost programům pro aktivní stárnutí seniorské populace. Specifikum je, že vzdělávání u seniorů je výrazně dobrovolného charakteru.

Dokumenty vzdělávací politiky uvádí tři druhy celoživotního vzdělávání a dělí je dle forem na formální, neformální a informální.

Formální vzdělávání je realizováno ve vzdělávacích institucích. Jeho funkce, cíle, obsah, prostředky a způsob hodnocení jsou legislativně ukotveny. Tato forma zahrnuje navazující stupně vzdělávání (základního vzdělání, středního vzdělání s výučním listem, středního vzdělání s maturitní zkouškou, vyššího odborného vzdělání, vysokoškolského vzdělání) [Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 79]. Seniorský nevyklučuje účast na žádném stupni formálního vzdělávání.

Neformální vzdělání zahrnuje především všechny vzdělávací aktivity mimo školský systém. Neformální vzdělávání spadá do sféry systematicky tematicky organizovaných vzdělávacích aktivit mimo oficiální vzdělávací instituci. V souvislosti se vzděláváním seniorů v kontextu této práce, do této oblasti patří právě vzdělávání pomocí kurzů, ať již za výkladu lektora v daném zařízení, nebo za pomoci nástroje e-learningu. (Tomczyk, 2015, str. 204-206). Detailněji je věnována této oblasti samostatná kapitola.

Poslední z forem je informální vzdělávání. Šerák, Dvořáková (2009, s. 23) uvádí, že se jedná o druh vzdělávání, které zahrnuje veškeré sebeřízené učení, často se jedná o akumulování vědomostí dovedností z denních zkušeností a jedná se o bezděčné a neplánovité učení. Výstupem není žádná certifikace. Informální vzdělávání zahrnuje především sebevzdělávání, kde specifikem je, že člověk nemá možnost si ověřit kvalitu získaných dovedností a znalostí.

Z výše uvedeného lze konstatovat, že přístup k vzdělávání v konceptu celoživotního procesu nekončí stářím, ani procesem stárnutí. Senioři i společnost si uvědomují potřebu celoživotního vzdělávání v každém věku,

což způsobuje hlavně dynamický vývoj celé společnosti. Mění se přístup a specifika seniorského věku přináší následující kapitola.

1.2 Stáří a stárnutí

Stáří a stárnutí patří k významným pojmům v této práci. Tento proces přináší do života určité změny, ale také své zákonitosti tak, jako každé období života. Vzdělávání, ale i přístup k informacím za využití ICT techniky, může výrazně ovlivňovat kvalitu, způsob a rozsah seniorského života.

Průcha, Veteška (2014 s. 24) řadí vzdělávací aktivity jako významné faktory, které přispívají v seniorském věku k pocitu důstojnosti, ke spokojenosti a naplnění sociálních potřeb.

Přestože stárnutí a staří přináší do života jistá omezení, zejména pak zdravotní komplikace, je pro mnohé lidi stáří jedním z nejkrásnějších období jejich života, ve kterém si plní sny a toto období využívají jako druhou šanci pro dosažení svých plánů a vizí, které zatím během aktivního pracovního života nestihli. Malíková (2011, s. 14) toto shrnuje jako období člověka, kdy může využít šanci každého dne a zdravě a pohodově zestárnout. Také i v seniorském věku mohou lidé dále pracovat, věnovat se svým koníčkům a mohou se i dále vzdělávat.

Stáří je chápáno jako konečná etapa lidského života. Spojujeme ho s určitým diskomfortem, který je spojován se zvýšeným výskytem onemocnění a zdravotních problémů a imobility. Stáří má velmi individuální charakter, a proto nelze přesně definovat a ohraničit. Mühlpachr (2004, s. 23) konstatuje, že stárnutí je součtem změn, kterým podléhá organismus v průběhu času. Tyto změny však nenastupují synchronně, ale individuálně a asynchronně, a i jednotlivé funkce organismu stárnou nerovnoměrně.

Čevela, Kalvach a Čeledová (2012, s. 19) obecně označují stáří za pozdní fázi ontogenetického vývoje. Považují stáří za závěrečnou vývojovou etapu, která zakončuje lidský život. Tato etapa je výrazně ovlivněna a pozměňována

vlivy prostředí, životním stylem, zdravím, ale i vlivy sociálně ekonomickými a psychickými. S tímto také do jisté míry souhlasí Hrozenská a Dvořáčková (2013, s. 30), které na stárnutí nahlíží, jako na specifický proces, který je charakterizován tím, že je dlouhodobě nakódovaný, nezvratný, neopakuje se a také podléhá formálním vlivům prostředí.

Existuje celá řada definic, teorií a členění. Vědecká obec se však neshodla na jednotné obecně přijatelné definici stárnutí a stáří. Mezi pojmy stáří a stárnutí existuje úzká vazba a spojitosti, které probíhají během stárnutí, které je nutné respektovat. Různorodá terminologie se odráží i v časovém vymezení tohoto období.

Alespoň částečně zde uvedu některé z možných dělení, které lze vyhledat v teoretických pracích a studiích týkajících se problematiky stáří.

1.2.1 Vymezení období stáří

V uvedených kapitolách byly předloženy možné pohledy na pojem stáří a stárnutí. Setkávám se zde i s termínem senior v souvislosti s pojmem stáří.

Než přistoupím k uvedení možných klasifikací, je nutné specifikovat právě pojem senior v kontextu práce. Jako vhodnou považuji charakteristiku, kterou předkládají autoři Sak a Kolesárová (2012, s. 25), kteří definují seniora jako člověka, který je v závěrečné životní fázi a má své specifické postavení ve společnosti. Stáří je stále zkoumáno a definováno dle různých hledisek. Jak bylo řečeno, odborná literatura přináší vymezení dle věku v různých periodizacích.

Jednu z možných klasifikací přináší Benešová (2014, s. 56).

- Mladé stáří (65-74 let) – v této etapě probíhá odchod do důchodu, řešení problematiky naplnění volného času a seberealizace,

- Staré stáří (75-84 let) – v této etapě se objevují průvodní znaky biologického stáří, jakými jsou specifické průběhy nemocí, fyziologická zdatnost,
- Velmi staré stáří (85 let a více) – v této etapě se již řeší problematika soběstačnosti a schopnosti se zabezpečit.

Další vymezení předkládá Světová zdravotnická organizace a ta stáří členění na:

- rané stáří 60 – 74 let,
- vlastní stáří 75 – 89 let,
- dlouhověkost 90 a více let.

Šipr (1997, s. 10) charakterizuje věkové období takto:

- věk střední 45 až 59 let,
- rané stáří 60 až 74 let,
- vlastní stáří 75 až 89 let,
- dlouhověkost 90 let a více.

Jako časté dělení je využito členění podle Mühlpachra (2004, s. 21), který klasifikuje období jako:

- mladí senioři 65 – 74 let (dominuje problematika adaptace na penzionování, volného času, aktivit, seberealizace),
- staří senioři 75 – 84 let (změna funkční zdatnosti, specifická zdravotnická problematika, atypický průběh chorob),
- velmi staří senioři 85 a více let (na významu nabývá sledování soběstačnosti a zabezpečení).

Přestože jsou uvedeny možnosti dělení a určité možné klasifikace v pohledu vymezení stáří, je nutné zohlednit, že stárnutí je vlastností živého organismu a jak uvádí Holmerová a kol. (2014, s. 45), nedílnou součástí je, jak

definují a nahlíží na stárnoucího člověka ostatní věkové skupiny, ale především také jak se cítí a vidí on sám.

V některé odborné literatuře se můžeme setkat také s vymezením dělení lidského života do několika etap, které představují dělení z pohledu sociálního věku. Tento termín zahrnuje měnící se životní styl, jeho znaky a vztahy v různých obdobích životního cyklu (Pacovský, Heřmanová, 1981, s. 15)

1.2.2 Vymezení etap života

Vymezení na základě etap lidského života spojeného s termínem sociální věk se pojí dělení, které uvádí Mühlpachr (2009, str. 19). Staří zde pojí s termínem sociální stáří a v etapách, které zahrnují změnu rolí ve společnosti, způsobu života jedince, ale také ekonomickou sílu a stabilitu jedince neboli zajištění prostředků pro život souhrnně označuje jako sociální stáří. Na základě tohoto lze dělit lidský život do etap.

- První etapa – předproduktivní: dětství, dospívání, vývoj, vzdělávání, profesní příprava a získávání zkušeností a znalostí,
- Druhá etapa – produktivní: dospělost, biologická produktivita (rozmnožování, rodina), sociální a pracovní,
- Třetí etapa – postproduktivní: dříve vnímáno jako stáří bez produktivní aktivity, poklesu zdatnosti. Toto pojetí však dnes neplatí a je cílem vědomostní společnosti udržet produktivitu i osobnostní rozvoj po celý život jedince a nepotlačovat celoživotní proces rozvoje jedince,
- Čtvrtý věk: označován často jako věk závislosti. Toto tvrzení však odporuje výše uvedenému i konceptu vědomostní společnosti a celoživotnímu vzdělávání a je nutné ubírat se v konceptu, že zdravé stáří trvá až do konce života

Další z pohledů přináší Pacovský, Heřmanová (1981, s. 15), kteří v tomto směru charakterizují věk jedince a systematizují ho jako věk

kalendářní (chronologický, matriční), který je pevně stanoven počtem let uplynulých od narození, a věk funkční (biologický), který nemusí být vždy v souladu s věkem kalendářním a vyznačuje se složitostí v jeho určování. Biologický věk se shoduje s funkční zdatností organismu a měl by určovat konkrétní míru involučních změn, které probíhají při procesu stárnutí člověka.

Další segmentaci a pohledy na věkové členění staří přináší například Čevela, Kalvach a Čeledová (2012, s. 25-26) nebo Vágnerová (2007, s. 299-398), která se věnuje dělení staří dle jiných kritérií.

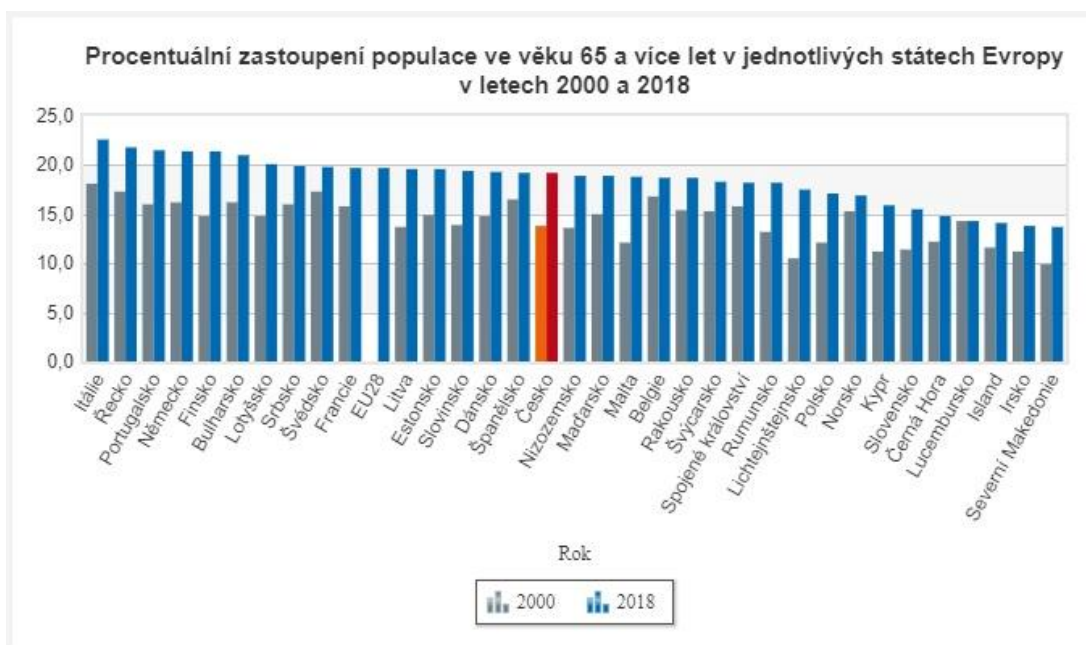
Závěrem je nutné konstatovat, že stárnutí populace je celosvětový problém, který nepřináší jen komplikace spojené s tímto obdobím, ale i příležitosti a možnosti, jak kvalitně využít čas právě aktivitami, mezi které můžeme bezesporu řadit vzdělávání. Proces učení a vzdělávání však výrazně ovlivňují proměny, které tento věk přináší.

2 Vzdělávání seniorů

Demografický vývoj procentuálního zastoupení seniorů ve společnosti může být jedním z ukazatelů, že je nutné a ekonomicky žádoucí tuto část populace udržet ekonomicky aktivní. Vzhledem k měnícím se požadavkům na trhu práce s ohledem na modernizaci technologií je tedy logické vyústění, že senioři se musí vzdělávat, a to nejen z pohledu společnosti, ale také i z pohledu seniorů samotných.

Vývoj procentuálního podílu seniorů v české populaci se od roku 2000 do roku 2018 neustále zvyšuje a také index stáří je na neustálé růstové křivce, kdy v roce 2011 měl hodnotu 110. Index stáří 110 znamená, že na 110 osob starších 65 let připadá 100 osob ve věku 0-14 let (<https://www.czso.cz/csu/czso/seniori> [online]. [cit. 2022-01-09]).

Obrázek č. 1. Procentuální zastoupení populace ve věku 65 a více let v jednotlivých státech Evropy v letech 2000 a 2018.

Zdroj: Eurostat

2.1 Specifika vzdělávání seniorů

Vzděláváním seniorů se zabývá, k ostatním vědám relativně novodobá disciplína, geragogika. Jedná se o obor, s jehož pomocí je snahou minimalizace dopadů deficitů přicházejících se stárnutím, a to nejen fyziologickými, ale také psychickými i sociálními. Například v sociální oblasti se jedná nejvíce o změnu role ve společnosti. Prvotním předpokladem vzdělávání seniorů je, že hlavním specifickým ukazatelem je různorodost individualit jedinců, a platí zde předpoklad, že člověk je schopen se vzdělávat po celý život (Šerák, 2009, str. 189).

U seniorů je také velké spektrum specifických ukazatelů, jakých je celá řada.

Například dle Špatenkové (2015) se jedná o tyto specifické rozdíly v seniorním věku (Špatenková & Smékalová, 2015, str. 58):

- Věk
- Zdravotní stav
- Kognitivní schopnosti
- Dosažené vzdělání
- Statut ve společnosti
- Zájmy a potřeby
- Zvyky a životní styl
- Motivace

Lze tedy říci, že jedním z hlavních specifíků je tedy dobrovolnost ke vzdělávání seniorů nebo do jisté míry potřebnost daného vzdělání. V případě tématu této práce je to například potřeba komunikace se svým okolím za použití komunikačních prostředků v oblasti ICT, a to pomocí informálního nebo neformálního vzdělávání. Zde však v rámci vzdělávání v oblasti ICT nese tento obor jak své specifické problémy pro edukační formy a metody, tak i pro samotné účastníky vzdělávacího procesu.

2.2 Cíle a funkce vzdělávací aktivit seniorů

Cílem vzdělávání seniorů je v širším pojetí z pohledu geragogiky příprava na stáří a do jisté míry i to, jak stárnout a jakým způsobem se s touto rolí vyrovnat a naučit se žít.

V tomto širším pohledu je cílem vzdělávání seniorů adaptace na:

- Involuční změny organismu,
- Snížení schopností psychických a fyzických výkonů,
- Omezenou soběstačnost v základních potřebách,
- Změnu životní role,

(Špatenková & Smékalová, 2015, str. 34)

Ve vzdělávání seniorů je tedy jedním z hlavních cílů stimulovat seniory, zapojením do edukačních procesů a tímto způsobem umožnit naplnění životních cílů, kterých prozatím nebylo dosaženo (Špatenková & Smékalová, 2015, str. 32-33).

Cílem vzdělávání seniorů v oblasti ICT je nejen samotné pochopení technologií a získání dovedností v oblasti ICT, ale také, a to je možná největším přínosem vzdělávání v této oblasti, samotné zkvalitnění života člověka pomocí nových technologií. Již samotné využití a použití technologií při vzdělávacím procesu posiluje sociální roli seniora ve společnosti či skupině, a i z těchto důvodů je vzdělávání v oblasti ICT jednou ze stěžejních aktivit univerzit třetího věku (dále jen U3V). Vzdělávání v oblasti ICT u seniorů pomáhá i co do kulturních a společenských okruhů vzdělávání, kdy například elektronická informační média napomáhají seniorům udržovat aktuální informace o kulturním a společenském stavu společnosti, v které žijí (Tomczyk, 2015, str. 138-139).

2.3 Funkce vzdělávání seniorů

Základní funkcí vzdělávání seniorů je především motivace pro vlastní aktivitu a saturace přirozené touhy člověka k poznání. Bořením mezigeneračních bariér formou porozumění si, a tedy chápání současného světa. Vzdělávání seniorů dle mnohých autorů přispívá k fyzickému zdraví, uplatnění se ve společnosti i v pozdním věku. Z jistého pohledu posiluje integraci seniorů do společnosti přizpůsobením se novým technologiím, a tedy snížením stresorů, které vznikají na základě neznalosti a neschopnosti komunikace pomocí nových technologií. Tato problematika je podpořena primárním sociologickým problémem, tedy komunikací člověka s člověkem (Špatenková & Smékalová, 2015, str. 34).

Funkce vzdělávání lze dělit dle mnoha autorů.

Funkce vzdělávání seniorů může být komplexní péčí o seniory a jejich adaptaci do nových rolí v nové sociální roli ve společnosti. Jedním ze základních prostředků seniorů v adaptaci v nové roli je komunikace se společenstvím, v kterém žijí. Komunikace ve společnosti se mění a vyvíjí společně s tím, jak se vyvíjí technologie a struktura společnosti, a tomuto překotnému vývoji právě vzdělávání pomáhá seniorům začlenit se do společnosti a nebýt na jejím okraji.

Neméně důležitou funkci ve vzdělávání seniorů lze uvést i samotnou ekonomickou nezávislost díky udržení seniorů v aktivním ekonomickém životě i v přechodu do důchodového věku. Pro seniory je schopnost si nezávisle na pomoci druhých saturovat své potřeby v podobě komunikace se státními institucemi, i orientaci ve společnosti za pomoci technologií ICT důležitou podmínkou pro plnohodnotný osobní rozvoj a uspokojení své role ve společnosti.

Na vzdělávání seniorů lze nahlížet jak z pohledu samotného jedince (seniora), tak z pohledu společnosti, v jeho osobním přínosu nebo přínosu pro společnost. Základním předpokladem je, že každá ztráta role či činnosti

jedinice musí být nahrazena jinou tak, aby došlo k uspokojení potřeb a spokojenosti jedince (Powell, 2000, str. 2).

2.4 Formy vzdělávání seniorů

Vzdělávání dospělých a seniorů je především postaveno na osobním zajmu jedince, ale zároveň je v tomto kontextu nutné respektovat potřeby a omezení seniorů v procesu vzdělávání. Vzdělávání seniorů může probíhat v mnohých institucích a formách. Pro zpracování diplomové práce je neformální oblast v poskytování vzdělávání stěžejní. Základní instituce pro neformální vzdělávání seniorů jsou:

2.4.1 Univerzity třetího věku

Univerzity třetího věku, vznikají při vysokých školách a jako takové poskytují mnoho oborové možnosti vzdělávání pro seniory a jedná se o prezenční formu vzdělávání.

Jak uvádí Šerák (2009, str. 196–198), preferovanými tématy přednášek pro seniory na U3V jsou v oblastech medicíny, dějiny umění, práce s počítači a psychologie. Hlavním cílem U3V je vzdělávání seniorů a tímto způsobem napomáhat jejich rovnoprávnosti ve společnosti. Zakončení tohoto vzdělání je zpravidla získáním certifikátu, ale bez možnosti získání akademického titulu.

2.4.2 Virtuální univerzita třetího věku

Špatenková, Smékalová (2015, str. 96-99) radí tuto možnost vzdělávání jako alternativu prezenčního vzdělávání na U3V pro seniory, pro které je prezenční forma výuky nedostupná v místě bydliště nebo v domově pro seniory. Nedílnou součástí VU3V je saturace sociálních potřeb seniorů a naplnění komunitních aktivit seniorů. VU3V dále zprostředkovává vzdělávací obsahy v celém spektru věd a oborů jednotlivých vysokých škol a jejich fakult spolupracujících v této oblasti.

Od roku 2007 je dostupné vzdělávání virtuální univerzitou třetího věku, kdy je realizováno distanční formou, a tedy bez závislosti na fyzické přítomnosti seniorů na univerzitě a stává se tak dostupným způsobem vzdělávání i ze zařízení domovů pro seniory nebo bydliště seniora.

Tato forma vzdělávání je primárně založena na využití informačních a komunikačních technologií. Znalost práce s technikou ICT však není podmínkou pro účast na této formě vzdělávání, a to z důvodu, že první semestr je zaměřen na vzdělávání na téma práce s technikou ICT, a to za přítomnosti a podpory odborné asistence například v konzultačních centrech, nebo přímo v daném zařízení, v kterém je senior umístěn (Naděžda ŠPATENKOVÁ, a Lucie SMÉKALOVÁ, 2015, str. 96-99).

2.4.3 Akademie třetího věku

Akademie třetího věku se odlišují od U3V především tím, že nemusí být realizovány a organizovány vysokými školami, ale mohou být realizovány různými organizacemi, jakými jsou například kraje, muzea, Červený kříž a podobně. V současné době neexistuje legislativa, která by upravovala organizaci a fungování A3V, lze tedy A3V zakládat kýmkoliv a kdekoliv.

2.4.4 Kluby seniorů

Jedná se o zájmovou činnost seniorů, a tedy především o naplnění volného času seniorů, organizováním jednorázových kulturních, společenských a vzdělávacích akcí. Jde o doplnění aktivit U3V a A3V, kdy cílem klubů seniorů je i zkvalitnění života seniorů.

Uvedení možností a institucí představuje pouze část problematiky, kde senioři mohou absolvovat vzdělávací aktivitu. Zařazení této kapitoly naplňuje oblast dílčího výzkumného cíle, a to, zda existuje ze strany seniorů zájem aktivně se účastnit vzdělávání ve výše uvedených formách či institucích. Stěžejní je pak otázka, která se zaměřuje na využití kurzů v oblasti použití

a využití techniky ICT v rámci vzdělávání na VU3V. Při vedení vzdělávacích aktiv je důležité dodržovat didaktické zásady; jsou vnímána jako obecná doporučení týkající se procesu vyučování, ale v kontextu vzdělávání seniorů zaujímají významnou roli spolu s funkcí lektora.

2.5 Didaktické zásady

Ve vzdělávání seniorů, i přes jistá specifika, kterými se tato skupina vyznačuje, lze najít především v oblasti didaktických zásad základní pravidla pro jejich využití. Obecně lze konstatovat, že didaktické zásady platí napříč spektrem všech věkových skupin.

Dle Kalhouse (2002. s. 268-272) jsou obecně platné didaktické zásady tyto:

- zásada komplexního rozvoje jedince
- zásada vědeckosti
- zásada individuálního přístupu
- zásada propojení teorie s praxí
- zásada uvědomělosti a aktivity
- zásada názornosti
- zásada soustavnosti a přiměřenosti
- zásada posloupnosti
- zásada trvalosti
- zásada zpětné vazby
- zásada cílevědomosti

Obecně platné didaktické zásady platí napříč spektrem všech věkových skupin, ale ve svém uplatnění jsou aplikovány rozdílně pro studenty středního věku a jinak pro seniory. V souvislosti s cílem práce jsou uvedeny obecně platné didaktické zásady v kontextu vzdělávání seniorů. Jsou popsány vybrané didaktické zásady a jejich aplikace při vzdělávání specifické skupiny, jakou jsou senioři.

Významně k tomuto tématu přispívá Špatenková, Smékalová (2015, str. 146-152), kde mezi základní didaktické zásady z oblasti obecných zásad komplexního rozvoje jedince řadí ve vzdělávání seniorů zásadu **sebeaktualizace** osobnosti seniora. Sebeaktualizace osobnosti seniora znamená, že edukační proces není zaměřen na výkon, ale na rozvoj potenciálu jedince. Tato zásada tedy znamená pro lektora, aby nepřetěžoval seniora například odbornou terminologií, ale rozvíjel jeho schopnosti a dovednosti již získané v průběhu života.

Z oblasti obecných zásada individuálního přístupu popisuje ve vzdělávání seniorů zásadu **partnerského přístupu**, která navazuje ve směru respektování osobnosti a postojů seniora ze strany lektora a přístup k seniorovi jako k účastníkovi vzdělávacího procesu, který se spolupodílí na tvorbě edukačního obsahu.

Z oblasti obecných zásada **zpětné vazby**, kterou je zajištěna kontrola postupu edukačního procesu pro obě zúčastněné strany a kontrolu vhodně zvoleného tempa výuky. Pro vzdělávání seniorů se jedná o jednu z výrazně ovlivňujících zásad pro dosažení cílů vzdělávacího procesu.

Z oblasti obecných zásada posloupnosti řadí ve vzdělávání seniorů zásadu **systematičnosti** tak, aby logika vzdělávacího obsahu na sebe navazovala s nově osvojenými znalostmi s navazujícím dalším obsahem vzdělávání.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že dodržování a respektování didaktických zásad ve svém specifickém rozsahu v oblasti seniorského vzdělávání lze považovat za jeden z možných nástrojů pro úspěšné naplnění cílů vzdělávacího procesu.

Jako další lze uvést, že výrazným ovlivňujícím faktorem v oblasti vzdělávacího procesu mimo užití didaktických zásad je osobnost lektora.

Zde je nutné, ze strany lektora, ale také vzdělávací instituce, aby dbala a respektovala důležité zásady, principy a přístup k seniorům jako

účastníkům vzdělávacího procesu, a právě lektor je důležitým prvkem v seniorském vzdělávání. Jeho role a potřebné kompetence uvádím v následující kapitole.

2.6 Osobnost lektora v kontextu vzdělávání seniorů

Lektor je jednou z nejdůležitějších částí vzdělávání seniorů a jeho osobnost a kompetence zásadním způsobem ovlivňují výsledný produkt vzdělávací akce. Lektor je obecně dle Šeráka (2009, str. 98) ten, kdo organizuje proces výuky, předává informace, pomáhá k upevňování a osvojování znalostí a dovedností, zajišťuje zpětnou vazbu, zabezpečuje zvolení vhodných metod a forem vzdělávání. Dále k tomu dodává Medlíková (2010, str. 14), která popisuje lektora jako osobu, která předává teoretické znalosti a praktické dovednosti dle zadaného obsahu vzdělávání, kdy je předpokladem u lektora dosažené vysokoškolského vzdělání. Také se očekává u lektora všeobecný přehled, multioborové znalosti, schopnosti a dovednosti s přesahem vnímání problematiky vzdělávacích obsahů.

V případě vzdělávání seniorů jsou na lektora kladeny velké nároky a těmto nárokům musí být vhodné i kompetence lektora, podloženy zkušeností a osobními schopnostmi a dovednostmi.

Lektor zásadním způsobem ovlivňuje kvalitu výuky a u seniorů obzvláště, kdy zde musí být brán ohled na individualitu seniora s mnohaletými sociálními i pracovními zkušenostmi.

Vzhledem k zásadnímu vlivu lektora na naplnění cíle vzdělávacího procesu je nejdůležitější první dojem při úvodní části kurzu. Vytvoření přátelského a příjemného prostředí v průběhu kurzu se také stává předpokladem pro úspěšné naplnění jeho cíle. Lektor by v případě vzdělávání seniorů v oblasti ICT měl mít na paměti, že v případě seniorů je nezbytné podrobné a pomalé tempo započetí kurzu s vysvětlením základních prvků v ICT, jakými jsou například jak základní pohyby kurzoru na ploše

obrazovky, tak i samotné pojmy kurzor, plocha, obrazovka a podobně. Lektor má mít neustále na paměti, že pro seniora toto může být první kontakt s danou technologií i problematikou (Tomczyk, 2015, str. 204-206).

Lektor je tedy dle již uvedeného významným prvkem ovlivňujícím vzdělávací proces seniorů, a jeho osobnost, schopnosti, dovednosti a znalosti mohou ovlivnit motivaci seniorů ve vzdělávání včetně jejich úspěšného zapojení do těchto aktivit. Existuje celá řada faktorů, s kterými se lektor může při vzdělávací akci setkat. U vzdělávání seniorů výrazně do procesu výuky vstupují bariéry spojené například se zdravotním omezením účastníků. Vzdělavatel tohoto segmentu musí být s těmito překážkami obeznámen a výuku takto přizpůsobit.

Bariéry, které mohou vzdělávání seniorů ovlivnit, popisuje další kapitola.

2.7 Bariéry ve vzdělávání seniorů

Ve vzdělávání seniorů lze identifikovat celou řadu bariér, které ne vždy souvisí s involučními procesy spjatými se stářím. Pro aktivní účast seniorů ve vzdělávání je nutná investice nejen mentální energii, ale dále pak další investice ve formě fyzické aktivity a podobně. Determinanty učení, jakými jsou motivace, stimulace a podpora, mohou být a často také jsou u jednotlivých seniorů různé. Efektivní vzdělávání seniorů tedy komplikuje celá řada bariér a tyto bariéry ovlivňují průběh i výsledek edukačního programu (ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ, 2015, str. 80-81).

Bariéry lze rozdělit do dvou základních skupin:

- Vnější bariéry – dostupnost vzdělávání, prostředí vzdělávání, časová a materiální náročnost a také finanční náročnost,
- Vnitřní bariéry – fyziologické, mentální, zdravotní.

Bariéry vzdělávání lze dále specifikovat vzhledem k vybrané skupině osob, v tomto případě seniorů. Kdy v procesu vzdělávání je nutný delší

časový úsek pro osvojení si dovedností a znalostí, omezená schopnost nastavení struktury učení. Nevyhovující tempo vzdělávacího procesu, a tedy nižší rozsah získaných znalostí. Ztráta motivace a tímto ztráta nebo omezení aktivity v průběhu vzdělávání. Fyzický a psychický stav jedince (Ondráková, 2012, str. 37).

Jednou z dalších možných bariér vzdělávání seniorů může být osobnost lektora. Osobnost lektora je stěžejním faktorem ovlivňujícím motivaci seniorů a výsledek jejich vzdělávacího procesu. Kompetence lektora musí být na takové úrovni, aby byl schopen reagovat a efektivně pracovat s rolí, jakou senior přejímá při opuštění ekonomicky aktivního života a vstupem do sociální role seniora. Detailněji je osobnost lektora popsána v předchozí kapitole práce.

Změna sociální role sebou přináší i možnou deprivaci v podobě ztráty pocitu ekonomické soběstačnosti a definitivního pocitu nepotřebnosti dalšího rozvoje a vzdělání. S touto bariérou lze pracovat, a naopak využít vzdělávání jako náplň části života po odchodu do důchodu. Vzdělávání může být pro seniory jakousi saturací života seniora, a že odchodem z ekonomicky aktivního života se nejedná o definitivní ukončení rozvoje osobnosti člověka (Mühlpachr, 2004, str. 130).

Další vysvětlení vyplývá mj. z výzkumu, který probíhal v letech 2011-2012 ve Velké Británii, kde jednou ze zkoumaných oblastí bylo identifikování možných bariér, které by bránily seniorům ve využívání ICT. Respondenti uvádějí, že jednou z častých bariér ve využívání ICT jsou zdravotní problémy a s tím spojené hendikepy. Zdravotní hendikep je často spojený s nízkou motivací s těmito prostředky pracovat a vzdělávat se v této oblasti, jedná se především o zhoršený zrak nebo o pohybové obtíže, kdy i artróza kloubů u prstů na ruce způsobuje problematické ovládání zařízení, jakým je například počítačová myš nebo klávesnice (Damodaran, Olphert, & Sandhu, 2013, str. 163 – 173).

Bariérou může být i vybavení daného zařízení, v kterém se senior nachází, a společně s touto bariérou může být bariérou i kompetence obslužného personálu zařízení, v kterém má vzdělávací proces probíhat. Vhodné vybavení prostředí, v kterém má vzdělávací proces probíhat, se zároveň může stát i motivací pro seniory. Neméně důležitým faktorem ovlivňujícím naplnění cíle vzdělávání seniorů je dostupnost prostor a institucí, v kterých má vzdělávání probíhat. Může se jednat o místnost či místnosti v domově pro seniory, kdy v tomto případě se stává ovlivňujícím faktorem například bezbariérový přístup, pomocná technika ozvučení místnosti, pomocná technika pro zrakově hendikepované osoby. Pro seniory je samotná otázka přístupu do prostor, kde probíhá vzdělávací akce, závažnou bariérou (např. chybějící bezbariérový přístup). Z tohoto důvodu je v další kapitole popsáno zařízení domova pro seniory, v kterém výzkum probíhá.

2.8 Domovy pro seniory

Pro naplnění cíle práce je zaměřena pozornost autora na domovy pro seniory a domovy s pečovatelskou službou, kde probíhá neformální vzdělávání v podobě programů volnočasových aktivit a také informální vzdělávání při přijímání informací a změn v běžném životě seniora. Z pohledu toho zaměření je dále popsán legislativní rámec zakotvení domovů pro seniory a minimalistický historický vývoj od léčby člověka ke komplexní péči o člověka v domovech pro seniory.

Tak jak uvádí Matoušek, se ve dvacátém století postupně proměňoval přístup k populaci seniorů z pohledu fyzického zdraví na pohled, jakým je klient, tedy postupná změna od zařízení pro léčbu na zařízení s komplexní péčí o člověka (Matoušek a kol., 2001, s. 142-150).

V domovech pro seniory je dle dat Českého statistického úřadu patrný nárůst počtu žádostí seniorů pro umístění v těchto zařízeních. Kapacita domovů pro seniory se za posledních osm let dle ČSÚ snížila o cca jeden tisíc

míst, avšak oproti tomu se zdvojnásobil počet míst v domovech pro seniory se zvláštním režimem, a to z původních 11,7 tisíc na 22,2 tisíc míst (ČSÚ, 2022, nestránkováno).

Postupně se tedy navyšuje počet míst v těchto zařízeních, které souvisí se stárnutím populace, jak již je v této práci uvedeno.

Domovy seniorů a jejich rozdělení upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, kdy obecné rozdělení sociálních služeb upravuje zákon níže.

Pro poskytování sociálních služeb se zřizují níže uvedená zařízení, autorem zacílená na konkrétní typy zařízení:

- d) domovy pro osoby se zdravotním postižením,
- e) domovy pro seniory,
- f) domovy se zvláštním režimem.

Základními činnostmi při poskytování sociálních služeb jsou:

- a) pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- b) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- c) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- d) poskytnutí ubytování, popřípadě přenocování,
- e) pomoc při zajištění chodu domácnosti,
- f) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,**
- g) základní sociální poradenství,
- h) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- i) sociálně terapeutické činnosti,
- j) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí,
- k) telefonická krizová pomoc,
- l) nácvik dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění,

m) podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností (Zákony pro lidi, 2022, nestránkováno).

Dle zákonného ukotvení domova pro seniory společně s historickým vývojem ve vztahu k umístěním osob v těchto zařízeních je patrné, že komplexní péčí o člověka se zkvalitňuje život seniorů a zároveň se stává běžnou záležitostí integrace seniorů do společenského i sociálního života i v době umístění seniora do těchto zařízení.

3 ICT ve vzdělávání seniorů

Aktuálně žijeme ve společnosti, kde znalost informačních technologií je nedílnou součástí kompetence každého z nás. Naše sociální existence v této společnosti je právě podmíněna neustálým přístupem k informacím. To je umožněno technickým pokrokem, a právě za pomoci informačně komunikačních technologií.

V souvislosti se vzděláváním seniorů nelze tento fakt také opominout. Vzhledem k populačnímu vývoji lze konstatovat, že početně roste skupina seniorů a lze tedy předpokládat, že tak i stoupá nová skupina uživatelů ICT techniky se specifickými potřebami.

Dle predikce ČSU je předpoklad, že do roku 2066 vzroste v České republice počet obyvatel, kteří již nebudou takzvaně ekonomicky aktivní, tj. ve věku 65 a více na 32,2 % a také uvádí, že v tomto segmentu je kladen důraz na pozitivní stárnutí, a to ve dvou základních oblastech. Těmi jsou zdraví a celoživotní učení zaměřené na podporu funkční zdatnosti a soběstačnosti (ČSU Národní akční plán, s 3, 5).

Mezi funkční soběstačnost můžeme řadit právě znalost práce s ICT technologiemi. Senior, který je vybaven znalostí práce v této oblasti, je v současné rychle se měnící době lépe připraven pro komunikaci, ale právě i větší soběstačnost.

Také jak konstatují Sak a Saková (2012, s. 127), nové technologie mohou pozitivně měnit kvalitu života, a to zejména u generace seniorů. Přestože v české společnosti využívání nových technologií je u starší generace nízká, lze konstatovat, že trend získávání kompetencí v této oblasti je stále stoupající, a i tato generace je digitalizací výrazně ovlivněna.

Další změnu, která digitalizaci přináší a lze ji v souvislosti s tématem uvést, je právě oblast vzdělávání. Příkladem může být digitalizace knihoven a tím lepší přístup k informacím i pro seniory s určitým zdravotním

hendikepem. Sak et al. (2007, s. 88-89) také uvádí, že právě forma vzdělávání prostřednictvím e-learningu, se stává naprosto běžnou a přinesla revoluci do procesu vzdělávání i v oblasti seniorů.

Pro mnohé seniory je moderní technologie prostředkem, jak získat pohodlně kontakt formou elektronické komunikace se svým blízkým okolím, a to zejména s rodinou či přáteli, ale také s veřejnými institucemi. Sak, Kolesárová (2012, s.121) konstatují zvyšující se procento seniorů, kteří elektronickou komunikaci využívají. V roce 2010 elektronicky komunikovalo 21 % osob nad 61 let a tento trend nadále stoupá.

Zounek (2006) neopomíná významný fakt z pohledu vzdělávání v oblasti ICT, a to, že senior vybavený těmito dovednostmi, může výrazně podpořit kvalitu svého života a to například, že získá přístup k informacím, z oblasti svých zájmů, ale i ze širokého spektra běžných praktických informací jako jízdni řády, internetové bankovníctví, srovnání cen vybraných produktů.

Moderní technologie tak mohou být samy o sobě obsahem vzdělávání, kdy jednotlivec získává digitální dovednosti, ale také mohou sloužit jako prostředek, jak se vzdělávat v jiných oborech. V této souvislosti pak hovoříme o e-learningu. Oblast rozvoje ICT formou e-learningu, které spadá do oblasti zájmového neformálního vzdělávání, je hlavním těžištěm této práce.

Zde je nutné uvést, že ICT technika začíná patřit do běžného života seniorů a nelze plošně konstatovat, že senioři neumí s touto technikou pracovat, že ovládání nepatří ICT k běžným dovednostem, které senioři mají. Jak potvrzuje ve svém výzkumu Sak a Kolesárová (2012, s. 124), který proběhl na přelomu let 2010-2011 u generace seniorů nad 60 let, nepoužívá počítač stále 71 % lidí a internet 75 %.

Potenciál ICT se odvíjí od toho, zda senioři dokáží vidět jejich přidanou hodnotu, a především, zda tuto techniku budou umět ovládat a najdou pro sebe využitelnost v praxi.

Jak již bylo konstatováno, dovednosti práce v oblasti informační technologie jsou stále důležitějším předpokladem pro fungování v dnešní moderní době. Senior, který má tyto dovednosti na velmi nízké úrovni, má malou možnost, jak se do života ve společnosti, kde informační technologie převládají, zapojit. Naopak senior, využívající ICT technologie, může výrazným způsobem pozvednout kvalitu svého života. Například práci s internetem uvádí Křivohlavý (2011, s. 126) jako prevenci před negativními stavy myslí u starších lidí a vhodného využití volného času. Tuto aktivitu spojuje s kladným duševním pohybem, který je právě v tomto věku tak potřebný.

Možnost být v kontaktu s přáteli, nebo studovat formou využití ICT technologií, či prostřednictvím těchto technologií získávat informace ze zájmové oblasti seniora, je žádoucím a důležitým prvkem ve využití ICT, které slouží právě k udržení kvalitního a plnohodnotného života každého seniora.

3.1 Dělení ICT

Oblast ICT lze definovat jako veškeré hardwarové a softwarové technologie, které umožňují zpracovávání informací a zprostředkování komunikace. Zounek a Šeďová (2009, str. 15) pak vymezují rozdělení ICT na:

- technologicky orientované vymezení,
- pedagogicky orientované vymezení.

Dále pak dělí ICT na hardwarové a softwarové vymezení, kdy HW vymezení obsahuje veškeré movité zařízení a jako nositele SW vybavení. Skupina HW obsahuje jako základní a nejrozšířenější hardware stolní počítač, avšak s překotným technologickým vývojem je ve stále větší míře zastoupeno jako hlavní HW:

- mobilní telefon,
- notebook,
- tablet,

kdy tento HW v dnešní době plně nahrazuje stolní počítač a přináší výhody v podobě mobility těchto zařízení.

SW vymezení zahrnuje veškeré SW vybavení techniky ICT umožňující předávání informací a zprostředkování komunikace. Jedná se především o programové vybavení techniky ICT, kde je ve vztahu pedagogického vymezení jako hlavní vzdělávací nástroj ICT uveden e-learning.

Z již uvedeného tedy lze predikovat, že e-learningové nástroje jsou nejrozšířenější edukačním nástrojem z technologií ICT. Z tohoto důvodu je v následující kapitole popsána skupina nástrojů e-learningu.

3.2 E-learning ve světě seniorů

V pojetí celoživotního učení se stává e-learning klíčovým nástrojem vzdělávání a z těchto důvodů se zaměřuji v práci na zprostředkování vzdělávacího obsahu v neformální formě za pomoci nástroje e-learningu.

Kopecký (2016, s. 7) uvádí, že se jedná o multimediální podporu vzdělávacího procesu za použití moderních informačních a komunikačních technologií, ke kterému je využita počítačová síť. Hlavní doménou je pak svoboda a neomezený přístup ke vzdělávání.

E-learning je pak skupina nástrojů velice široké rozmanitosti a do této skupiny nástrojů vzdělávání patří především diskuzní fóra, E-booky, E-portfolia, Google aplikace ve vzdělávání, hry, simulace a gamifikace, internetová telefonie a instant messaging (IM), LMS (systémy pro řízení učení), masové otevřené online kurzy (MOOC), online sociální sítě, webináře a další. Ne všechny formy jsou pak pro seniory vhodné.

K tomu dodává Zounek a kol (2016, str. 29-32), že přes široké spektrum nástrojů učení s pomocí e-learningu je důležité si uvědomit, že technologie bez lektora je pouhou technologií, a ne učebním nástrojem nebo technikou. ICT je pak jeden z nástrojů, jak lektor může vzdělávací obsah zprostředkovat. Výhodou této formy je možnost sebeřízeného vzdělávání.

Podoby e-learningu rozdělujeme na synchronní a asynchronní. Synchronní podoba je komunikace v reálném čase a příkladem jsou on-line kurzy, chat, audio-video konference. Asynchronní podoba je vlastně vzdělávání kdykoliv a kdekoliv. Student není vázán ani časem, ani místem. Příkladem jsou diskuzní fóra, studium webových prezentací, e-mail, samostudijní kurzy na internetu (Barešová, 2011, s. 36).

Asynchronní podoba je forma, která je pro seniory vhodnější, a to právě díky vysoké variabilitě určování tempa výuky případně opakování určitých sekvencí, a také případně místa připojení.

Z pohledu strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+, je zapojování technologií do procesu vzdělávání jednou z klíčových oblastí. Vzdělávání nástroji ICT je dle této strategie zásadním aspektem v souvislosti s rozvojem technologií a stává se tak nedílnou součástí celoživotního vzdělávání ve všech fázích života člověka (MŠMT ČR, 2020, str. 16-17). Toto však neznamená, že využití e-learningu jako digitálních technologií automaticky vyřazuje ze vzdělávacího procesu lektora (učitele). Zde se stále více ukazuje, že propojení prezenční výuky s technologiemi ICT otevírá další možnosti a zpřístupňuje vzdělávání i skupinám s jistým znevýhodněním pro vzdělávání, ať již je to zdravotní hendikep či sociální status, nebo ekonomické znevýhodnění (Zounek a kol, 2016, str. 36-38). Zormanová (2017, s. 198) konstatuje, že využívání ICT technologií je oblíbené a že se do popředí dostává právě výuka za využití počítače, a to právě ve formě e-learningu, ale zároveň upozorňuje na nadměrné využívání technologií, které může vést k nahrazení pedagoga technologiemi, což však není žádoucí.

Zde lze konstatovat, že propojení lektora a e-learningu je klíčové. Jako nejvhodnější se dle teorie jeví využití blended learningu; specifikace tohoto nástroje vzdělávání je uvedeno dále.

V oblasti vzdělávání seniorů se jedná o ideální nástroj vzdělávání, kdy se lektor stává nejen vyučujícím, ale také průvodce vzdělávacího procesu a tento proces je zároveň nacvičování a demonstrace použití technologií ICT.

Blended learning je propojením on-line digitálního vzdělávání s integrováním osobní výuky a vytvoření tedy smíšené formy vzdělávání za přítomnosti lektora při vzdělávání pomocí nástroje e learningu. Jedná se tedy o synergii prezenční výuky s digitálními nástroji a využití výhod těchto forem vzdělávání. Blended learning tedy lze vymezit jako optimální nástroj a formu vzdělávání pro takovou skupinu nebo jednotlivce, jakými jsou i senioři, a to pro maximální naplnění vzdělávacích cílů (Zounek a kol, 2016, str. 38).

Blended learning přináší i možné bariéry ve vzdělávacím procesu, avšak tyto bariéry se nijak neliší od bariér, které jsem uvedl v kapitole bariéry vzdělávání seniorů.

Cílová skupina seniorů představuje specifickou skupinu pro vzdělávání formou e-learningu. Možnosti, které jsou výše uvedeny, představují pouze část ve vzdělávacím komplexu vzdělávacích možností pro seniory. V této oblasti dochází k velkému dynamickému vývoji, který přináší do oblasti vzdělávání seniorů nové příležitosti. Zounek a kol (2016, s. 32) dodávají, že proměny a inovace jsou dnes tak rychlé, že lidé potřebují vnímat poznatky nepřetržitě. Jakou formou tyto poznatky budou nabývat je rozmanité. Digitální technologie mohou být jednou z možností. Neumajer a kol (2015 s. 15) dodávají, že ICT technologie zapříčinily mnohé změny a umožnily aktivity, které by bez nich nebyly možné. Právě u seniorů a dalších znevýhodněných skupin jsou tyto příležitosti velmi znatelné.

Vzdělávání seniorů a přístup k informacím formou, která je dostupná a přijatelná, má pozitivní vliv nejen pro seniory samotné, ale celkově i pro společnost. K tomu dodává Zormanová (2017, s. 42), že právě vzdělávací aktivity seniorů považuje za přínosné, a to z důvodu pozitivního formování názorů společnosti na seniory.

Implementace technologií do vzdělávání seniorů je jako příležitost poskytnout vzdělávání širokému spektru uživatelů. Mülpachr (2004, s. 179) uvádí, že starší generace není na odpočinku, ale že je snahou seniorů se vzdělávat tak, aby nebyli pouze objektem pomoci, ale také zdrojem, který lze rozvíjet ve službě druhým.

Vzdělávací aktivity se pak mohou odehrávat i mimo klasické vzdělávací instituce. V případě seniorů, kteří jsou nějakým způsobem vyloučeni z možnosti účastnit se aktivit ve vzdělávacích institucích ze spektra formálních či neformálních, může být e-learning a ICT technologie jedna z možností, jak se vzdělávání účastnit.

Empirická část práce

Empirické část, která navazuje na teoretickou, obsahuje záměr a cíl celého výzkumu. Stanoveny jsou také dílčí cíle. Nedílnou součástí je formulace hlavní a dílčích výzkumných otázek. Dále jsou zařazeny kapitoly, které jsou věnovány popisu designu výzkumu, sběru, analýze a vyhodnocení výzkumných dat.

V závěru jsou předloženy výzkumné výsledky a na úplný závěr je shrnutí výsledků a jejich diskuse.

4 Metodologie výzkumu

Pro toto výzkumné šetření byl využit kvantitativní přístup. Pro cíl výzkumu se jevila kvantitativní metodologie jako vhodná.

Reichl (2009, s. 40) uvádí, že kvantitativní přístup je vhodný pro zkoumání fenoménu sociálního světa, které činí předmětem zkoumání. Takovéto jevy jsou svým způsobem měřitelné, či minimálně nějak tříditelné a uspořádatelné. Informace o nich, získáváme v jisté kvantifikovatelné a co nejvíce formálně porovnatelné podobě.

Jako metoda sběru výzkumných dat byl zvolen dotazník. Dotazník je často využívanou metodou sběru dat o velkém počtu respondentů Gavora (2008, s. 123). Za další výhodu považuji i to, že se pracuje s číselnými údaji, které se dále dají statisticky zpracovávat. Průcha (2014, s. 114–115) konstatuje, že dotazník se využívá především u výzkumů aplikovaných u dospělých, kteří se účastní vzdělávacích akcí, a nejdůležitější je správná konstrukce dotazníku. Konstrukci dotazníku, který má určitá pravidla, jsem se snažil dodržet. Dotazníky byly předkládány a administrovány osobně. Respondenti své odpovědi zaznamenávali ručně do vytištěných dotazníků. Získaná data z provedeného dotazníkového šetření prostřednictvím tištěné formy byla zpracována do datové tabulky a následně vyhodnocena.

4.1 Cíle výzkumu, základní výzkumná otázka, dílčí otázky a hypotézy

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, zda senioři mají zájem o vzdělávání v oblasti používání techniky ICT prostřednictvím e-learningu.

Na základě cíle výzkumného šetření byla stanovena hlavní výzkumná otázka

HO: Poptávají senioři vzdělávání v oblasti používání informačních a komunikačních technologií v domově pro seniory formou e-learningu?

4.1.1 Dílčí cíle a dílčí výzkumné otázky

Dále byly stanoveny dílčí cíle výzkumného šetření, které přináší zjištění o tom,

- **Zda je zdravotní omezení bariérou pro účast v kurzech používání ICT,**
- **Jaký zájem projevují senioři z DS podle výše dosaženého vzdělání na kurzech v používání ICT techniky,**
- **Jaké jsou preference ve využívání ICT techniky seniory v DS,**
- **Zda je e-learning vhodnou metodou pro vzdělávání z pohledu seniorů v DS,**

Dílčí výzkumné otázky byly definovány na základě dílčích cílů, a to:

DVO1) Je zdravotní omezení bariérou pro účast v ICT kurzech?

DVO2) Jaký je vztah mezi výší dosaženého vzdělání a poptávkou vzdělávací akce v používání ICT techniky?

DVO3) Jakou techniku z oblasti ICT využívají senioři v DS nejčastěji?

DVO4) Je forma vzdělávání prostřednictvím e-learning pro seniory vhodná z důvodu konání akce v místě ubytování?

Stanovené hypotézy:

H1: Zdravotní omezení uvádí více jak 50 % seniorů z DS jako bariéru pro účast v ICT kurzech.

H2: Senioři se středoškolským a vyšším vzděláním uvádí zájem o kurzy ICT formou e-learningu častěji, než senioři s nižším vzděláním.

H3: Výběr kurzu s konkrétním tématem vzdělávání v oblasti ICT se shoduje s aktuálně využívanou technikou.

H4: Více jak polovina seniorů z DS uvádí zájem o vzdělávání formou e-learningu z důvodu konání akce v místě ubytování.

4.1.2 Operacionalizace hypotéz

V rámci operacionalizace hypotéz byl zpracován rozbor jednotlivých dovozených hypotéz tak, aby bylo v rámci výzkumu možné ověřit, zda dovozené hypotézy se skutečně reálně projeví u zkoumané skupiny seniorů.

V rámci Hypotézy (H1) dovozují, že zdravotní omezení je pro seniory bariérou. Ve spojení zdravotního omezení s rostoucím věkem seniorů na základě provedeného výzkumu, jak je uvedeno v kapitole 2.7 lze dále dovozovat, že tato zdravotní omezení ovlivňují více jak 50 % respondentů (Damodaran, Olphert, & Sandhu, 2013, str. 163–173).

V rámci Hypotézy (H2) dovozují, že s vyšším dosaženým vzděláním senioři mají vyšší zájem o kurzy ICT, a to na základě statistický dat z ČSÚ (Rozvoj digitálních dovedností-2018, 2019), kdy u 7 % osob ve věku 65 a více se aktivně zapojuje do vzdělávacího procesu v oblasti ICT. Z údajů statistického úřadu dále vyvozují, že s vyšším dosaženým vzděláním stoupá zájem o vzdělávání v oblasti ICT, a to v rozsahu 6 % osob je se základním nejvyšším dosaženým vzděláním, mezi středoškoláky to je 23 % osob a u vysokoškoláků dokonce 42 % a lze tedy dovozovat, že u skupiny seniorů je tomu obdobně.

V rámci Hypotézy (H3) je dovozeno na základě vlastní zkušenosti z prostředí domova seniorů, že nejvíce využívaným zařízením ICT pro komunikaci je mobilní telefon. Předpoklad je takový, že s nejvíce využívaným přístrojem ICT je přímo úměrná poptávka po kurzech s tématem použití právě mobilního telefonu.

V rámci Hypotézy (H4) je dovozeno vzhledem ke specifikům zkoumané skupiny, že je poptávána nejvíce e-learningová forma vzdělávání z důvodů eliminace bariér zdravotního omezení. Lze tedy předpokládat, že benefit v podobě vzdělávání v místě bydliště je pro vybranou skupinu osob stěžejní poptávanou formou vzdělávání.

4.2 Sběr dat a jejich zpracování

Jak bylo již uvedeno, zvolený design výzkumu je kvantitativní, za využití dotazníkové šetření. Na základě cíle práce byl vytvořen dotazník vlastní konstrukce, který je přílohou č. 1. Dotazování byli obyvatelé zařízení domova pro seniory ve Velvarech, a proto jsem dotazník přizpůsobil právě jim. Především jsem volil větší velikost písma, jasnou strukturu a otázky jsem se snažil formulovat jednoznačně. Průcha (2014, s. 115) konstatuje, že struktura dotazníku musí zohledňovat typ dotazovaných osob, ale také cíle dotazování. A dotazník by měl mít přiměřený obsah. Řazení otázek je dodrženo, jak doporučuje Chráska (2007, s. 37), a to z hlediska, které vyhovuje psychologickým aspektům před pořadím logickým.

Dotazník obsahuje 13 uzavřených otázek, které jsou strukturovány tak, aby potvrdily či vyvrátily mnou stanovené hypotézy. V případě využití dotazníkových položek uzavřených je možné data podrobit detailní statistické analýze (Chráska a Kočvarová, 2015, s. 41).

Do úvodu dotazníku je vložen text s vysvětlením o záměru výzkumného šetření, také jsem představil sebe a cíl diplomové práce. Součástí je i návod, jak dotazník vyplňovat. Nezbytností je informace o anonymitě

získaných dat. Sestavený dotazník je pro všechny respondenty zcela anonymní. Tato anonymita byla zajištěna tak, že se respondenti nemuseli do dotazníku podepisovat.

Do textu jsem vložil i vysvětlení pojmu ICT technika a vložil názorné emotikony pro snazší porozumění. Závěrem jsem uvedl informaci, že klientům mohu být při vyplňování dotazníku nápomocen. Pomoc při jejich vyplňování byla nabídnuta i sociálním pracovníkem domova.

Sběr dat se uskutečnil přímo v Domově seniorů Velvary. Bylo rozdáno celkem 95 ks dotazníků. Zpátky bylo vráceno 62 ks dotazníků. Jedná o 62% návratnost. 8 dotazníků bylo vyplněno chybně a z tohoto důvodu byly z výzkumného šetření vyřazeny.

Pro vyhodnocení výzkumného šetření je tedy k dispozici celkem 54 vyplněných dotazníků.

Před samotným sběrem dat proběhl předvýzkum. Skutil a kol. (2011) doporučují provést předvýzkum za účelem odhalení obtížnosti a časové náročnosti pro respondenty. Jak uvádí, právě v této fázi zjistíme, zda dotazník není příliš obtížný nebo časově náročný. Dále také objasníme, zda otázky v dotazníku jsou vhodně pokládány. Předvýzkum byl proveden s 2 respondenty. Na základě vyhodnocení získaných dat jsem upravil znění některých otázek pro lepší pochopení. A také nebylo vhodné využívat více možností u odpovědí. Zejména otázka č. 12 doznala výraznější změny, a to především z hlediska obsahovosti.

Vyhodnocení proběhlo na všech 13 otázkách od 54 respondentů. Odpovědi byly přepsány do prostředí Microsoft Excel, kde byly následně zpracovány a vyhodnoceny pomocí tabulek a grafů. Detailněji jsou výsledky vyjádřeny a uvedeny v kapitole analýza výzkumných dat.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumné šetření bylo prováděno v domově pro seniory s pečovatelskou službou ve Velvarech s kapacitou 95 lůžek, která je v současné době naplněna.

Do dotazníkového šetření bylo zahrnuto celkem 95 klientů.

Respondenti jsou klienty vybraného domova pro seniory a věkové zastoupení je v rozsahu 60 až 92 let věku. Respondenti jsou částečně nebo plně omezeni ve své soběstačnosti a z tohoto důvodu byl součástí vyplňování dotazníku přítomen zástupce domova seniorů pro vysvětlení některých pojmů.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 32 mužů a 63 žen. Nejvyšším dosaženým vzděláním bylo u 7 respondentů vysokoškolské, u 11 respondentů bylo nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské ukončené maturitní zkouškou, u 35 respondentů středoškolské vzdělání ukončené výučním listem a poslední skupinou zastoupenou v počtu 1 respondenta je základní dokončené vzdělání. Respondenti jsou umístěni v domově pro seniory na vlastní žádost a více než polovina z nich se aktivně účastní volnočasových aktivit pořádaných v domově pro seniory.

4.4 Charakteristika prostředí výzkumu

Vybraný domov pro seniory byl mnou zvolený z důvodu plnění pracovních úkolů v tomto zařízení a při komunikaci se seniory v tomto zařízení, kde byla vznesena poptávka ze strany seniorů po vzdělávání na téma použití mobilních telefonů a počítačové techniky. Poptávka cílila především na základní ovládání této techniky ICT.

Výzkumné šetření bylo prováděno v domově pro seniory s pečovatelskou službou ve Velvarech. Zvolené zařízení poskytuje komplexní péči o seniory s částečnou nebo úplnou ztrátou soběstačnosti, tato soběstačnost je snížena z důvodu zdravotního omezení nebo z důvodu

vysokého stáří. Dle vymezení cílové skupiny je patrné, že respondenty výzkumu jsou osoby v seniorském věku.

Maximální kapacita tohoto zařízení je 95 klientů s portfoliem zastoupení věkové skupiny 60 let a výše bez stanovení horní věkové hranice. Podmínkou pro přijetí do tohoto zařízení je věk nad 60 let. Domov pro seniory je zřizován Středočeským krajem, který je hlavním finančním zdrojem domova.

Klienti především poptávají informace v oblasti internetové bankovníctví, elektronická komunikace s institucemi státu a nákup prostřednictvím internetu. Častá odpověď klientů domova byla, že mobilní telefon je jediný komunikační prostředek s rodinnými příslušníky či přáteli a komplexnější dovednost užívání mobilního telefonu je příčinou kvalitnějšího sociálního života klientů v domově.

Podporovanou činností v domově pro seniory je především komunikace s okolním světem, s osobami blízkými, integrace klientů v okolním světě, pořádání společenských akcí včetně neformálních vzdělávacích akcí, kde ICT technologie jsou právě její nedílnou součástí.

Z pohledu komplexní péče o člověka, na který se odkazuje domov pro seniory ve Velvarech, a historické přeměny samotného názvu domova od „domova pro práce neschopné“ k domovu pro seniory, se vyvíjí přístup ke klientům v těchto zařízeních, a namísto segregace se v současné moderní společnosti usiluje o integraci klientů těchto zařízení.

4.5 Analýza výzkumných dat

Základním nástrojem výzkumu je dotazník, který je vytvořen autorem práce. Analýza výzkumných dat je doplněna o informace, které jsou získány z rozhovoru se zástupcem daného zařízení domova pro seniory. Jako nejvhodnější zástupce tohoto zařízení se z povahy a náplně pracovní činnosti stal sociální pracovník. Sociální pracovník z povahy své pracovní pozice

(náplně) nese odpovědnost za organizaci a náplň volnočasových aktivit v domově pro seniory, a v souvislosti s touto prací i vzdělávání seniorů. Z rozhovoru vyplynulo, že volnočasové aktivity po dobu pandemie byly pozastaveny, ale z náplně roku 2019 a let předešlých lze uvést s odkazem na vyjádření sociálního pracovníka, že tyto aktivity se velmi okrajově týkaly rovněž vzdělávání v oblasti ICT.

V další části rozhovoru byl sociální pracovník dotazován na potřebnost či poptávku po tomto typu obsahu vzdělávání v zařízení, jakým je domov seniorů, i seniorů samotných. Sociální pracovník uvedl, že již zmíněná pandemie odhalila nedostatečnou vzdělanost v tomto obsahu vzdělávání, a to především z řad seniorů umístěných v domově pro seniory. Komunikace v době pandemie byla realizována převážně pomocí distančních technických prostředků a využití mobilních přístrojů a okrajově i výpočetní techniky. Ta byla jedinou možností komunikace seniora s rodinnými příslušníky. Sociální pracovník dále uvedl, že nedostatečná vzdělanost v oblasti informačních a komunikačních prostředků se v době pandemie projevila i v případě zaměstnanců tohoto sociálního zařízení a vznesl úvahu, že poptávka ze strany seniorů v tomto vzdělávacím obsahu není naplněna a částečně není naplněna i u samotných zaměstnanců zařízení. V době pandemie byla identifikována nedostatečná připravenost i infrastruktury daného zařízení, kdy datové pokrytí i kvalita tohoto pokrytí, nebyla dostatečně připravena na vytížení, k jakému v této době docházelo. Zařízení, které je zdroje signálu Wi-Fi, je zajišťováno zřizovatelem domova a postupně dochází k posílení a rozšíření této sítě. V této oblasti je nutná asistence zaměstnanců zařízení, a tedy i dovednost a znalost této problematiky ze strany zaměstnanců zařízení DS.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že vzdělávací akce s obsahem vzdělávání v oblasti informačních a komunikačních technologií je preferovanou a poptávanou oblastí, a to nejen ze strany seniorů, ale i samotných zaměstnanců sociálního zařízení domova seniorů

s pečovatelskou službou. Propojení vzdělávací akce v oblasti ICT jak pro klienty zařízení, tak se zaměstnanci zařízení, je nedílnou součástí pro dosažení cíle informační společnosti v klíčové kompetenci ICT.

Otázka č 1.: Uvedte vaše pohlaví?

Otázka pro určení pohlaví respondentů je pomocná otázka pro upřesnění, jaká skupina seniorů projevuje zájem o vzdělávání v oblasti ICT. Tedy dále vyhodnocuje, zda o zájem o vzdělávání projevují více ženy, nežli muži.

Graf číslo 1. Uvedte vaše pohlaví?

Zdroj: autor práce

Graf číslo 1 znázorňuje strukturu procentuálního zastoupení pohlaví. Výrazně převyšující zastoupení žen se dle proběhnutého dotazníkové šetření podílí na ochotě komunikace s výzkumníkem a v návaznosti s tím i na zvýšené aktivitě v komunikaci se svým okolím. Muži naopak působili rezervovaně a jejich spolupráce působila na výzkumníka jako neochota se podílet se svými názory. Tuto se později během asistované pomoci při pochopení výzkumných otázek podařilo odbourat a muži se postupně aktivněji podělili o své pocity a vyjádření k pokládaným otázkám. Výrazně

vyšší zastoupení žen je také ovlivněno fyziologickou povahou, kdy vyššího věku společně s delší aktivitou v oblasti aktivity pro vzdělávání se dožívají ženy, nežli muži.

Otázka č 2.: Uved'te vaši věkovou skupinu?

Otázka pro zařazení respondentů do věkových skupin je doplňující informací k vyhodnocení, zda zájem o vzdělávání s vyšším věkem klesá či naopak. Potvrzuje i v oblasti zdravotních bariér, kdy respondenti vyšších věkových skupin vnímají zdravotní omezení jako bariéru ve vzdělávání.

Graf číslo 2. Uved'te vaši věkovou skupinu?

Zdroj: autor práce

Graf číslo 2 znázorňuje zastoupení seniorů v domově pro seniory z pohledu věku. Nejvíce je zastoupena věková skupina ve věkovém rozsahu 76-85 let, což je dle statistických údajů nejčastější věkovou skupinou v těchto zařízeních, jak je uvedeno v teoretické části práce. Dle věkové kategorie lze uvádět snižující se ochotu ke vzdělávání. S vyšším věkem respondentů je však nutné vzít v potaz i přímou souvislost, že s vyšším věkem stoupá i menší

početní zastoupení daných skupin, a to především k letalitě jedinců. Tato otázka však pouze uvádí strukturu zastoupení jednotlivých věkových skupin.

Otázka č 3.: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Otázka pro zjištění nejvyššího dosaženého vzdělání je propojena s otázkou zjišťující zájem o vzdělávání, zda dosažené vzdělání koreluje s tímto zájmem, nebo zda tato souvislost není vyhodnocena. Souvislost s touto odpovědí je uvedena v otázce číslo 8.

Graf číslo 3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Zdroj: autor práce

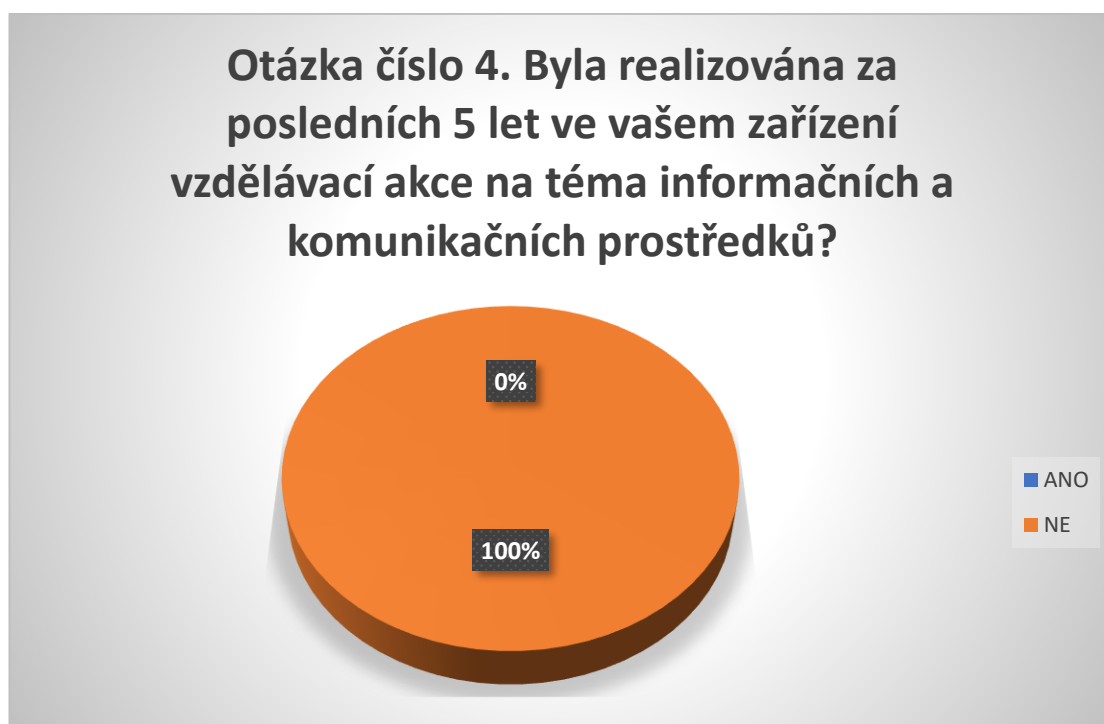
Graf číslo 3 uvádí dle odpovědí rozložení dosaženého nejvyššího vzdělání respondentů, kdy z celkového počtu dotazovaných uvedlo 35 respondentů, že jejich nejvyšší dosažené vzdělání je středoškolské a zakončené výučním listem. Vyhodnocení této otázky podporuje uvedené informace v teoretické části s tím, že přechodem z postindustriální společnosti do společnosti vědomostní či informační narůstá počet osob s vyšším

vzděláním, a to především v oblasti formální a terciální, tedy s vysokoškolským vzděláním zakončeném státní závěrečnou zkouškou. Vyhodnocení této otázky směřovalo k potvrzení teoretické části pro potvrzení paradigmat, které uvádí, že míra dosaženého nejvyššího vzdělání koreluje s rostoucí modernizací společnosti a vzdělávacích akcí, a to jak formálního typu vzdělávání, tak i neformálního či informálního typu vzdělávání.

Otázka č 4.: Byla realizována za posledních 5 let ve vašem zařízení vzdělávací akce na téma informačních a komunikačních prostředků?

Dotazování na pořádané akce v minulosti na téma použití ICT techniky s odkazem na doplněné informace od zaměstnanců domova, kteří uvedli, že akce na toto téma primárně zaměřená nebyla, ovšem probíhala zde vzdělávací témata, která se této problematice okrajově dotýkala.

Graf číslo 4. Byla realizována ve vašem zařízení vzdělávací akce na téma informačních a komunikačních prostředků?

Zdroj: autor práce

Graf číslo 4 uvádí, že realizace vzdělávací akce na téma informační a komunikační technologie v zařízení domova seniorů s pečovatelskou službou nebylo realizováno. Tento výsledek je však dle reakcí dotazovaných respondentů ovlivněn pandemickou situací v letech 2019-2022, kdy po toto období nebyly realizovány žádné společenské ani vzdělávací akce z důvodu vládních nařízení ve vztahu k omezení shromažďování osob při hromadných akcích, a z období před více jak dvěma lety si respondenti nebyli schopni vybavit, zda taková vzdělávací akce proběhla.

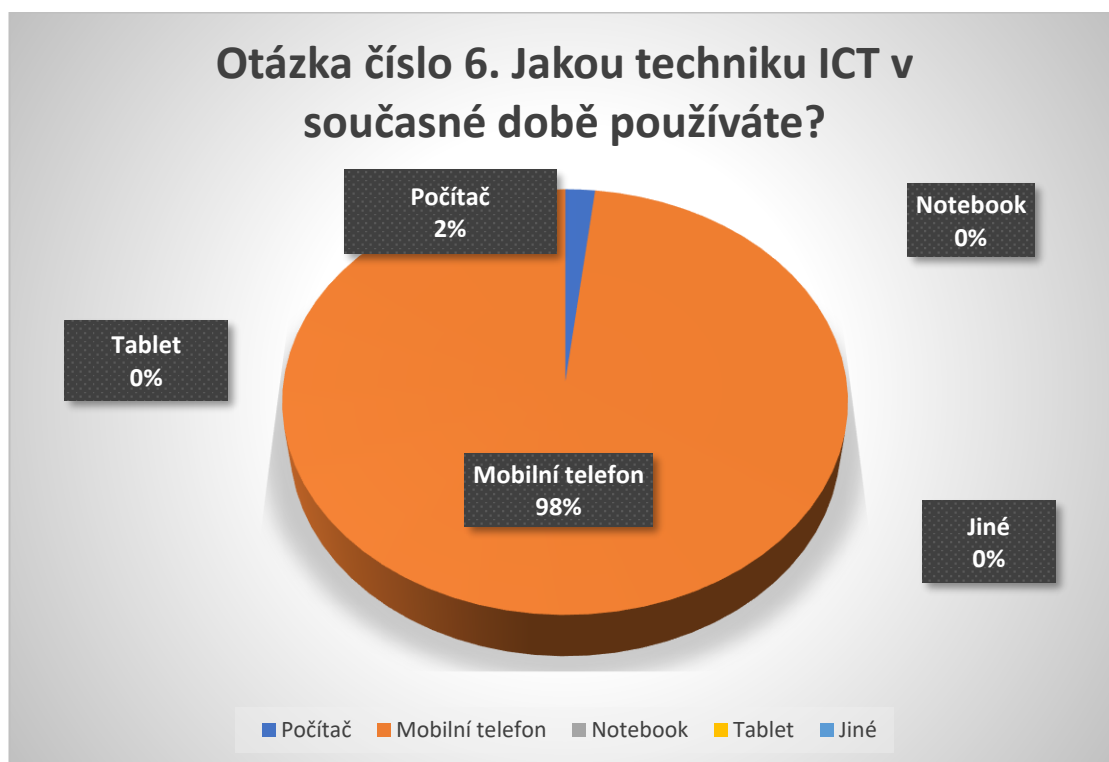
Tato část dotazníkového šetření úzce souvisí s dalšími následujícími otázkami, v kterých je zmíněna i souvztažnost k této otázce. Vyhodnocení této otázky je uvedeno záměrně i za jednoznačného výsledku odpovědí, a to především z důvodu naplnění cíle této práce, kdy za předpokladu, že by bylo realizováno vzdělávání před pandemií v oblasti ICT, lze předpokládat, že pomocí informačních a komunikačních technologií by bylo možné realizovat vzdělávací či společenské akce distanční formou za použití těchto technologií tak, jak je uvedeno v teoretické části práce.

Z výsledku otázky číslo 4, že nebyla realizována vzdělávací akce na téma ICT, je vyřazena otázka číslo 5 z vyhodnocení účasti na této akci.

Otázka č 6.: Jakou techniku ICT v současné době používáte?

Jedná se o oblast již používané techniky ICT ze strany respondentů z důvodu propojení s otázkou číslo 7 a 8, tedy zda současně používaná technika má vliv na zaměření poptávky se dále vzdělávat v oblasti pouze zařízení, které respondenti vlastní a používají, anebo zda mají zájem své dovednosti rozšiřovat i na další techniku ICT.

Graf číslo 5. Jakou techniku ICT v současné době používáte?

Zdroj: autor práce

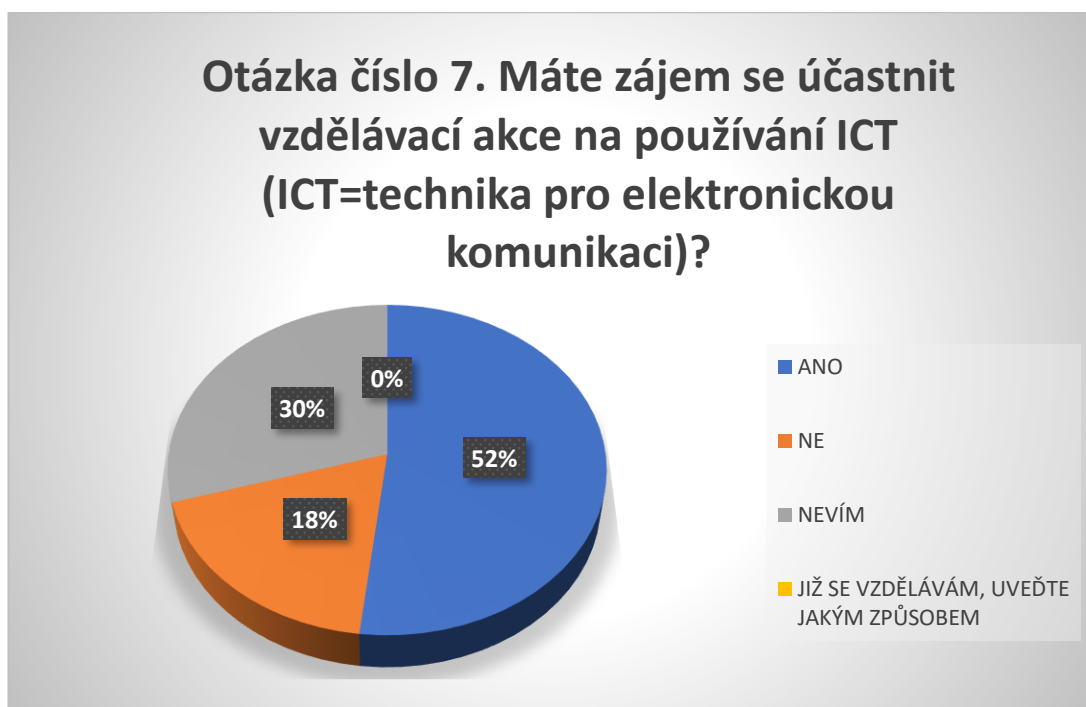
Graf číslo 5 představuje vyhodnocení otázky číslo šest, z níž vyplývá, že majoritní zastoupení používané techniky ICT obyvatel domova je dle odpovědí mobilní telefon a pouze jeden obyvatel domova v současné chvíli aktivně používá stolní počítač. Odpovědi na tuto otázku však neovlivňují následující vyhodnocení otázky v oblasti zájmu obyvatel domova o účast na vzdělávací akci u jiné techniky ICT, nežli v současné době používají.

Z rozhovoru se zástupcem zaměstnanců domova bylo zjištěno, že i přes používání převážně mobilního telefonu je vzdělávání seniorů v této oblasti v některých případech nutností, a to v základních uživatelských operacích, jakými jsou například zapnutí a vypnutí přístroje a také nabíjení mobilního telefonu.

Otázka č 7.: Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT = technika pro elektronickou komunikaci)?

Otázka číslo sedm znázorňuje, v jakém rozsahu je všeobecná poptávka po vzdělávání na použití techniky ICT.

Graf číslo 6. Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT=technika pro elektronickou komunikaci)?

Zdroj: autor práce

Na základě vyhodnocení otázky číslo 7 je možné uvést, že motivace seniorů ke vzdělávání v oblasti použití a využití techniky ICT je vysoká, ale poptávka po tomto obsahu vzdělávací akce není v uvedeném zařízení dlouhodobě saturována. U možnosti jiné respondenti neuváděli vzdělávání vlastním učením formou „pokus omyl“, kdy informálním učením procházel každý z respondentů a takto se i vyjádřili při komunikaci se zaměstnanci zařízení.

Otázka č 8.: Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT = technika pro elektronickou komunikaci) techniky, uveďte jaké?

Tato oblast dotazování znázorňuje zaměření v poptávce po vzdělávání ze strany respondentů na konkrétní techniku ICT.

Graf číslo 7. Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT=technika pro elektronickou komunikaci) techniky, uveďte jaké?

Zdroj: autor práce

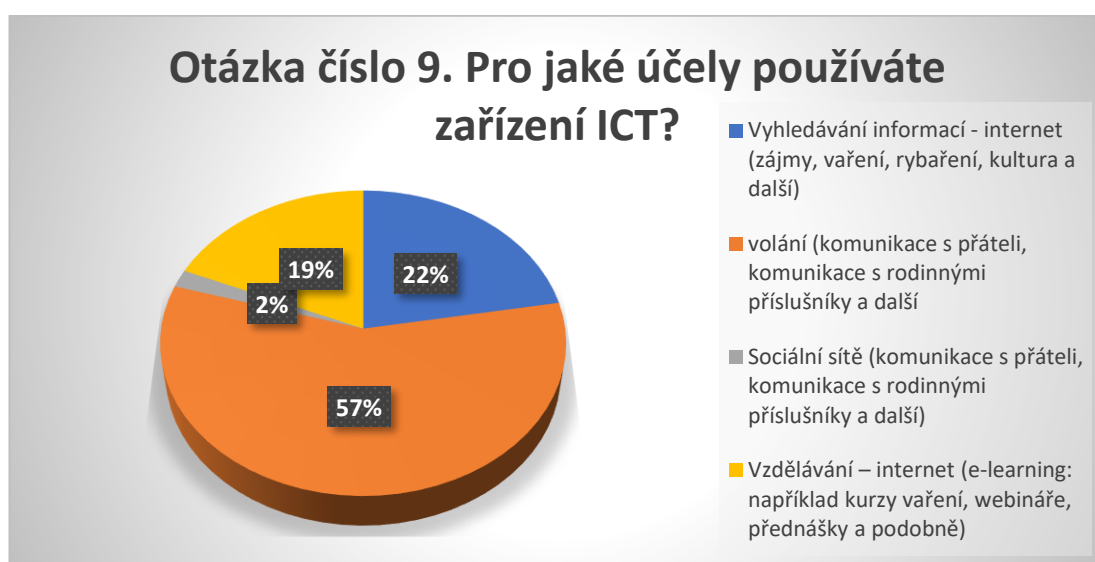
Z vyhodnocení otázky číslo 8 vyplývá, že senioři v 81 % poptávají a projevují zájem po vzdělávání v oblasti použití mobilního telefonu a prokazují chuť se vzdělávací akce s tímto obsahem účastnit. V souvislosti s touto otázkou byla identifikována v rámci hovoru s výzkumníkem i zástupci domova poptávka po internetovém připojení, které je v určeném zařízení zajištěno a dále bude rozšiřováno v delším časovém horizontu. Otázky šest až osm deklarují početnost zastoupení zařízení, které je preferováno, ale u kterých je nyní poptáváno především základní používání mobilního telefonu. Respondenti také uvádí, že vzdělávání v oblasti techniky ICT je

poptáváno i na techniku stolního počítače. Zastoupení této skupiny v 17 % je ve vztahu k mobilním telefonům nízké, přesto zde poptávka po takovém obsahu vzdělávání byla identifikována a může být pro dané zařízení tématem ke zlepšení.

Otázka č 9.: Pro jaké účely používáte zařízení ICT?

Oblast této otázky je zaměřena na zodpovězení účelu využívání techniky ICT, kdy dominantním využívaným účelem je telefonická komunikace s přáteli a rodinnou. Tato otázka úzce souvisí s poptávkou vzdělávání v této oblasti, kdy je poptáváno vzdělávání pro použití mobilního telefonu.

Graf číslo 8. Pro jaké účely používáte zařízení ICT?

Zdroj: autor práce

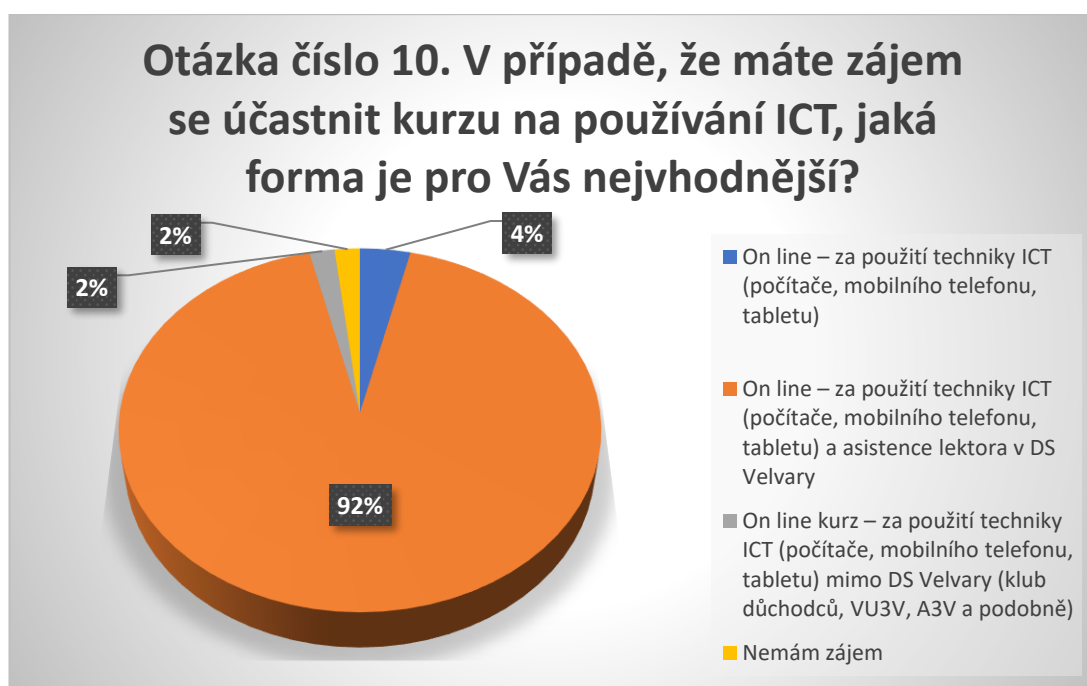
Vyhodnocení grafu číslo 8 k otázce číslo devět poukazuje na více jak 50 % využívání techniky ICT v podobě mobilního přístroje pro komunikaci s rodinnými příslušníky a přáteli. Propojení odpovědí v položkách vyhledávání informací a vzdělávání je přímo závislé především na sledování Smart TV ve společenské místnosti určené k volnočasovým aktivitám a je zde propojení v podobě vzdělávacích videí, které senioři sledují na YouTube nebo za asistence zaměstnanců domova vyhledáváním informací a zpráv přes webový vyhledávač, který je integrován v této TV. K samostatnému

vyhledávání informací na internetu nebo účasti na vzdělávání pomocí mobilního zařízení ICT provozují dva respondenti domova.

Otázka číslo 10.: V případě, že máte zájem se účastnit kurzu na používání ICT, jaká forma je pro vás nejvhodnější?

Vhodnost volby formy vzdělávání v oblasti on-line formy je pro seniory dle jejich odpovědí nejvhodnější on-line výuka za asistence lektora.

Graf číslo 9. V případě, že máte zájem se účastnit kurzu na používání ICT, jaká forma je pro vás nejvhodnější?

Zdroj: autor práce

Na základě vyhodnocení zobrazovaného grafu číslo 9 a z odpovědí na otázku číslo deset vyplývá, že respondenti marginálně preferují vzdělávání za přítomnosti lektora. Čtyři procenta respondentů upřednostňují vzdělávání on-line. Tyto čtyři procenta jsou dva respondenti, kteří v předchozích otázkách osm a devět uvedli, že aktivně využívají mobilních zařízení pro získávání informací z internetové sítě. Dle doplňujících informací slovně sdělených respondenty při výzkumu se jedná o klienty domova, kteří jsou ochotni vzdělávat se plně on-line. Perforovanou formou se jednoznačně potvrzuje forma za přítomnosti lektora v domově pro seniory, a to za pomoci

didaktických pomůcek i možnosti e-learningových nástrojů, kdy tuto informaci potvrzuje komunikace mezi zaměstnanci domova a seniory.

Otázka č. 11. Je pro Vás překážkou účasti na kurzu používání techniky ICT, zdravotní omezení?

Zdravotní omezení jsou v rámci zjišťování možných bariér nejčastěji respondenty uváděna a mají přímý vliv na zájem seniorů o vzdělávání v oblasti ICT techniky.

Graf číslo 10. Je pro Vás překážkou účasti na kurzu používání techniky ICT, zdravotní omezení?

Zdroj: autor práce

Z grafu číslo 10 v otázce číslo jedenáct vyplývá, že pro klienty domova pro seniory je zdravotní hendikep neboli aktuální zdravotní stav významnou bariérou ve vzdělávání. Zdravotní obtíže jsou především v oblasti pohybového aparátu a zrakových obtíží, kdy pro činnost a nácviky s technikou ICT je vyžadováno ovládání především prsty ruky a taktéž je kladen důraz na zrakovou část rozpoznávacích schopností jedince.

Dle odpovědí na tuto otázku s propojením doplňujících informací od klientů domova lze vyhodnotit, že odpovědi opačného spektra, a to, že nejsou omezení zdravotními obtížemi, odpovídali klienti, kteří měli zdravotní obtíže

dolních končetin, a tedy odpovídali tak, že nevnímají své zdravotní obtíže jako hendikep pro vzdělávání v oblasti používání techniky ICT.

Otázka č. 12. V případě účasti na kurzu v elektronické podobě na používání ICT techniky (počítač, mobilní telefon, tablet atd.) vyberte jeden z uváděných typů metody kurzu, Vámi preferovaný?

V případě realizace vzdělávací akce v podobě elektronické je pro respondenty nejčastěji označován video-audio kurz.

Graf číslo 11. V případě účasti na kurzu v elektronické podobě na používání ICT techniky (počítač, mobilní telefon, tablet atd.) vyberte jeden z uváděných typů metody kurzu, Vámi preferovaný?

Zdroj: autor práce

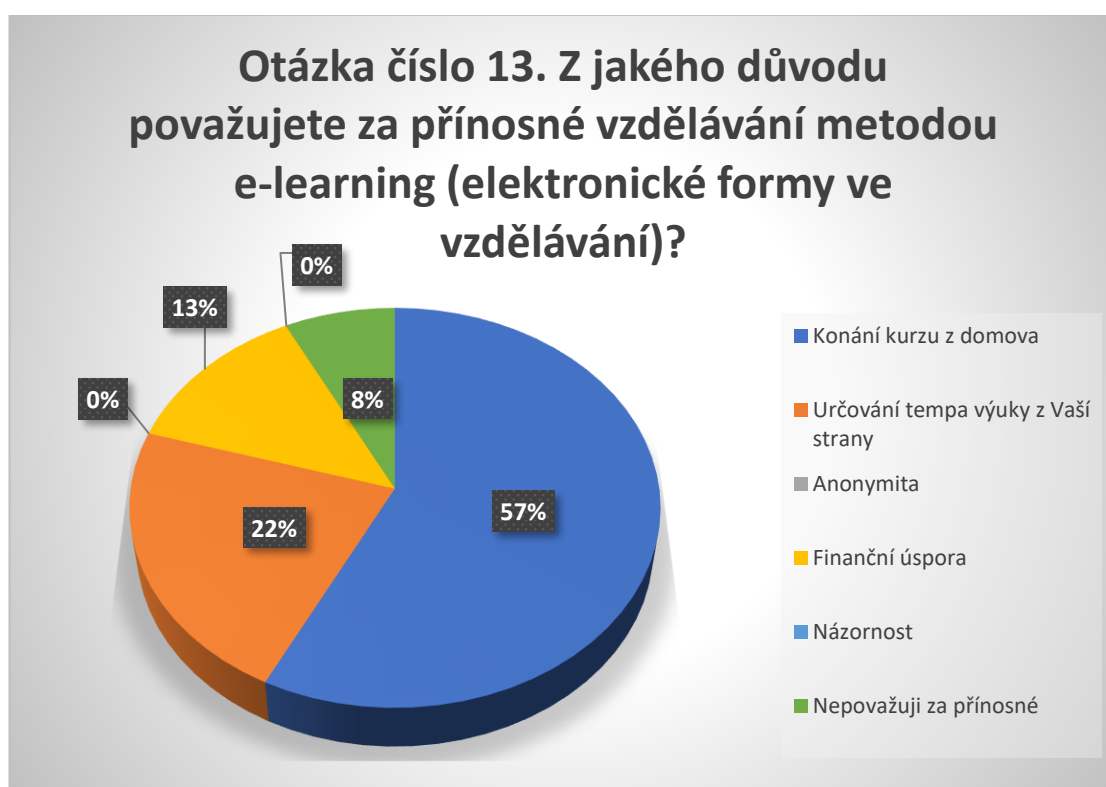
Vyhodnocením grafu číslo 10 v otázce preferované formy vzdělávací akce na téma ICT je respondenty v největším zastoupení v rozsahu 78 % upřednostňována vzdělávací forma ve formě video kurzu. Druhou nejpočetnější skupinou je video návod, kdy v současné době probíhá

v domově pro seniory na jiná témata vzdělávání zprostředkované pomocí didaktické techniky, jakým je Smart TV za využití aplikace YouTube. Kurzy na internetu (textové) a webináře jsou seniory preferovány velmi okrajově a nejeví o tyto typy forem vzdělávání přílišný zájem. To lze také doplnit o připomínky respondentů, že při specifikaci jednotlivých typů forem ze strany zaměstnanců domova k respondentům jim nejsou některé typy známy. Takovým příkladem je webinář a z tohoto důvodu jej neoznačovali do svých odpovědí.

Otázka č. 13. Z jakého důvodu považujete za přínosné vzdělávání metodou e-learning (elektronické formy ve vzdělávání)?

Jaké přínosy e-learningu jsou vnímány ze strany seniorů za použití elektronických forem vzdělávání a jejich negativa, se zabývá otázka číslo 13.

Graf číslo 12. Z jakého důvodu považujete za přínosné vzdělávání metodou e-learning (elektronické formy ve vzdělávání)?

Zdroj: autor práce

Vyhodnocením otázky číslo 13 znázorněné v grafu číslo dvanáct je významným prvkem preference respondentů pro konání vzdělávací akce v domově seniorů, kdy se jeví jako přínosné a pro respondenty s těžšími. Za další přínos označují respondenti především určování tempa výuky. V případech dalších odpovědí respondentů se odráží fakt, že je s využitím elektronické formy ve vzdělávání spojena především nedůvěra k technice ICT, neznalost použití této techniky a také neschopnost samostatného udržování pozornosti a organizace vlastního učení.

4.6 Vyhodnocení a souhrn výzkumného šetření

Tato část práce je věnována vyhodnocení dílčích výzkumných otázek a následně zodpovězení hlavní výzkumné otázky. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, zda senioři mají zájem o vzdělávání v oblasti používání techniky ICT, konkrétně prostřednictvím e-learningu.

Z důvodu rozsáhlosti zkoumané problematiky byly stanoveny dílčí výzkumné otázky, které umožní odpovědět na hlavní výzkumný cíl.

HO: Poptávají senioři vzdělávání v oblasti použití informačních a komunikačních technologií v domově pro seniory formou e-learningu?

Senioři v domově pro seniory Velvary mají zájem o vzdělávání v oblasti ICT. Tento zájem se nejvíce projevuje ve věkové skupině 66-75 let a dále se tento zájem zvyšuje s vyšším dosaženým vzděláním seniorů. Zájem seniorů o vzdělávání pro použití techniky ICT, a to prostřednictvím e-learningu, také stoupá s vyšším věkem a spolu se zvyšujícím se zdravotním omezením. Výhodami e-learningové formy jsou především možnosti vzdělávání z domova a určování si tempa výuky ze strany seniorů.

Odpovědí na hlavní výzkumnou otázku tedy je, že senioři v domově seniorů Velvary poptávají vzdělávání v oblasti ICT formou vzdělávání e-learning.

Tabulka č. 1, porovnání věkových skupin se zájmem o vzdělávání

Věková skupina	Počet respondentů	Zájem o vzdělávání dle věkových skupin	Odpověď NEVÍM v otázce zájmu o vzdělávání v oblasti používání techniky ICT
55-65 let	4	2	1
66-75 let	8	4	2
76-85 let	38	22	12
86 a více let	4	0	1

Zdroj: autor práce

DVO1) Je zdravotní omezení bariérou pro účast v ICT kurzech?

Zdravotní omezení je bariérou pro seniory v oblasti vzdělávání a při účasti na vzdělávacích kurzech ICT. Tak odpovídali většinově respondenti, a to v 65 % případů. Z odpovědí vyplynulo, že hlavní skupina bariér, konkrétně ve 35 %, je bariérou v omezení pohybového aparátu. Následující dvě bariéry z pohledu zdravotní stavu, a to zrakové a sluchové se vyskytovaly celkem ve 30 % odpovědí. Odpovědí na výše uvedenou dílčí otázku je tedy to, že senioři vnímají svůj zdravotní stav jako bariéru pro účast na kurzech vzdělávání v oblasti ICT.

DVO2) Jaký je vtaah mezi vyšším dosaženým vzděláním a poptávkou vzdělávací akce v používání ICT techniky?

Na základě vyhodnocení odpovědí na otázky číslo 3, 7 a 12 je křivka po poptávaném vzdělávání v oblasti ICT přímo úměrná s vyšším dosaženým formálním vzděláním respondentů. Ze získaných odpovědí tedy vyplývá, že respondenti s vysokoškolským stupněm vzdělávání poptávají vzdělávání v oblasti ICT a zaměřují se na širší škálu techniky ICT. Pro skupinu respondentů s nižším stupněm dosaženého vzdělávání pak klesá poptávka po vzdělávání i po širší škále techniky a postačující technikou se stává mobilní telefon. Zodpovězení této otázky je kladné v tom smyslu, že s vyšším dosaženým vzděláním stoupá i poptávka po vzdělávání v oblasti ICT i po širší škále techniky (počítač, tablet, mobilní telefon).

DVO3) Jakou techniku z oblasti ICT využívají senioři v DS nejčastěji?

Vzhledem k faktu, že současná společnost je společností informační, i zkoumaná skupina seniorů využívá a používá aktivně techniku pro komunikaci i zpracování informací. V této oblasti respondenti odpověděli na otázku číslo 6, že v 98 % využívají nejčastěji mobilní telefon. Mobilní telefon respondenti uvedli u otázky číslo 8 v 81 % jako hlavní technologii, v které poptávají vzdělávání v oblasti ICT.

Odpovědí na tuto otázku tedy je, že nejčastěji využívají senioři techniku ICT v podobě mobilního telefonu, a to primárně pro komunikaci (volání).

DVO4) Je forma vzdělávání prostřednictvím e-learning pro seniory vhodná z důvodu konání akce v místě ubytování?

Poslední oblastí, na kterou byl výzkum zaměřen, byla problematika toho, zda je forma a metoda vzdělávání e-learning vhodná pro vzdělávání seniorů. Respondenti v otázkách 12 a 13 uvádějí preferovanou formu a metodu vzdělávání video-audio kurzy (e-learning) v 87 % odpovědí a jako výhodu této formy vzdělávání vnímají v 57 % odpovědí možnost vzdělávání z domova a ve 22 % možnost určování tempa kurzu.

Z odpovědí tedy vyplývá, že vzdělávání formou e-learningu je z důvodu možnosti vzdělávat se z domova vhodnou formou vzdělávání pro seniory.

H1: Zdravotní omezení uvádí více jak 50 % seniorů z DS jako bariéru pro účast v ICT kurzech.

Na základě vyhodnocení otázky číslo 11 (je pro Vás překážkou účasti na jakémkoliv kurzu používání techniky ICT Vaše zdravotní omezení?), kdy respondenti odpověděli v 65 % pozitivně, je zřejmé, že zdravotní omezení vnímají jako bariéru pro účast na kurzu použití techniky ICT, a tímto je tedy hypotéza potvrzena.

H2: Seniori se středoškolským a vyšším vzděláním uvádí zájem o kurzy ICT formou e-learningu častěji než seniori s nižším vzděláním.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že s vyšším dosaženým vzděláním současně stoupá i zájem o vzdělávání v oblasti ICT. Při propojení a porovnání získaných odpovědí na otázky číslo 6, 8 a 12 se **potvrzuje pravdivost hypotézy**, kdy ve skupině respondentů s vysokoškolským vzděláním a středoškolským vzděláním zakončeným maturitní zkouškou tito ve 100 % uvedli zájem o vzdělávání formou e-learning.

Tabulka č. 2, porovnání nejvyššího dosaženého vzdělání s poptávanou technikou, v které se respondenti mají zájem vzdělávat a jakou preferují formu e-learningu pro vzdělávání.

Nejvyšší dosažené vzdělání	Muž	Žena	Poptávaná technika	Muž	Žena	Metoda kurzu	Muž	Žena
Základní vzdělání	0	1	Mobilní telefon	0	1	Video Audio návody	0	1
Střední vzdělání zakončeno výučním listem	6	29	Mobilní telefon	6	29	Video Audio kurz	1	1
						Video Audio návody	5	28
Střední vzdělání zakončené maturitní zkouškou	3	8	Mobilní telefon	1	4	Video Audio kurz	3	8
			Počítač	4	2			
Vysokoškolské vzdělání	3	4	Mobilní telefon	1	2	Video Audio kurz	0	1
			Počítač	2	1	Webinář	2	0
			Tablet	1	0	Kurzy na internetu	1	3

Zdroj: autor práce

H3: Výběr kurzu s konkrétním tématem vzdělávání v oblasti ICT se shoduje s aktuálně využívanou technikou.

Na základě vyhodnocení dotazníkové šetření v otázkách číslo 6, 7 a 8 se potvrzuje hypotéza, že výběr vzdělávacího obsahu koreluje s aktuálně

používanou technikou ICT. Respondenti uvádějí v 98 % jako aktuálně využívanou techniku ICT mobilní telefon a projevují zájem o další vzdělávání na používání techniky ICT v podobě mobilního telefonu v 81 %, tímto se tedy **hypotéza potvrdila.**

H4: Více jak polovina seniorů z DS uvádí zájem o vzdělávání formou e-learningu z důvodu konání akce v místě ubytování.

Po vyhodnocení otázky číslo 13 lze uvést, že jako pozitivní efekt vzdělávání formou e-learningu uvádí možnost vzdělávání z domova 58 % z dotázaných respondentů, tímto se **hypotéza potvrdila.**

4.7 Diskuse

Stáří představuje závěrečnou fázi člověka. Ani v této fázi není ukončen proces vzdělávání. Seniori účastníci se vlastního realizovaného výzkumu tento fakt potvrzují. Potřebu vzdělávat se v oblasti ICT techniky vnímá většina z dotázaných respondentů. Špatenková a Smékalová (2015, s. 72) potvrzují, že člověk je schopen učit se v průběhu celého života. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na neformální, a to zájmové vzdělávání.

V této práci je v tomto ohledu zahrnuto vzdělávání v oblasti ICT techniky a v oblasti zájmu je pak zvolená forma e – learning. Mužík (2004, s. 22) potvrzuje, že v případě osob ve starším věku je to v zásadě občanské a zájmové vzdělávání, které může zlepšit kvalitu života seniora. Přestože toto období s sebou nese mnohé komplikace, především pak zdravotní, má jedinec v této fázi možnost toto období plnohodnotně prožít. Aktivit, které se seniorům nabízejí, je velké množství. Obsluha ICT techniky pak může být jedna z možností.

Vlastní výzkumné šetření přineslo zjištění, že v DS nebyla ovšem taková možnost seniorům nabídnuta. Přesto by přes 80 % seniorů vzdělávání v oblasti ICT uvítalo, a to především na ICT techniku, kterou sami v současné době využívají. Téměř jednoznačně se jedná o mobilní telefon, a to právě za

účelem komunikace s rodinou a přáteli. Špatenková a Smékalová (2015, s. 84) potvrzují, že senioři umí ovládat nejen mobilní telefony, ale i počítače a tablety, a seznamují se s možnostmi internetu. Pozitivní je také fakt, že v realizovaném výzkumu v DS ve Velvarech je výrazně zastoupena věková skupina seniorů mezi 76. až 85. rokem života, a to s velkou ochotou se v oblasti ICT vzdělávat. Kladný trend ve využívání ICT techniky ve vyšším věku a pozitivní vliv na společnost předkládá také ve svých bádáních Čevela, Kalvach a Čeledová (2012, s. 44).

Přestože jeví zájem o informační technologie, právě tato věková skupina seniorů však rozhodně nepatří mezi zdatné uživatele. Jak potvrzuje sociální pracovnice z DS ve Velvarech, disponují respondenti základními znalosti v oblasti používání právě mobilních telefonů, ale jejich znalosti jsou omezené na prosté základy ovládání zařízení. Podobná zjištění přináší i výzkum realizovaný při zjišťování dovedností a využívání ICT, kterou se zabývali v roce 2016 Špatenková a Pospíšil. Ti ve svém šetření přináší mimo jiné výsledky, zda česká populace disponuje základní zdatností k využívání ICT, a to v rámci věkové kategorie 50+. Podle jejich výsledků využívají ICT častěji lidé mladší (50–55 let), s vyšším dosaženým stupněm vzdělání. Dále potvrzují, že mezi ICT zběhlé seniory nepatří příslušníci věkové kategorie 65+, osoby v penzi (starobní důchodci), obyvatelé vesnic a osoby s nízkými příjmy.

Stupeň vzdělání v souvislosti s ochotou účastnit se vzdělávací akce v používání ICT techniky byla také jedna z oblastí vlastního výzkumu. Zde bylo jasně potvrzeno, že senioři s vyšším dosaženým vzděláním uváděli ochotu účastnit se vzdělávacích aktivit v oblasti ICT častěji než senioři s nižším vzděláním. Předmětem a cílem vlastního šetření bylo zjištění, zda forma, kterou je e-learning v definované formě, je pro vzdělávání seniorů v této oblasti vhodný. Z vlastního výzkumného šetření vyplynulo, že senioři dávají přednost online kurzu za přítomnosti lektora přímo v domově seniorů. Nevýhodou zde může být, že předmětem šetření nebylo zjištění, jaká zařízení,

resp. jaký typ zařízení senioři používají. Dle dostupných statistik ČSÚ z r. 2018, kde osoby ve věku 16-24 let používají chytrý telefon z 95 %, bylo seniorů nad 65 let zatím jen 14 %. Naopak klasický tlačítkový telefon používá 77 % osob nad touto věkovou hranicí (ČSÚ, 2018, s. 36). Navrhovaným řešením je pak pro ICT vzdělávací kurzy využití multimediální techniky, která je dostupná v DS.

V neposlední řadě se výzkumné šetření zabývá bariérou v účasti na vzdělávacím kurzu se zaměřením na ICT, a to konkrétně v souvislosti se zdravotním omezením. Práce přináší zjištění, že více jak 60 % seniorů uvádí jako hendikep nějaké ze zdravotních omezení, zvláště pak omezení pohybového aparátu. Že zdravotní omezení podporuje či omezuje aktivitu ve vzdělávání, potvrzují i Čeledová, Kalvach a Čevela (2016), kteří uvádějí, že u občanů staršího věku, je třeba se zaměřit na dvě základní oblasti, a to na zdraví a na celoživotní učení. Senioři budou aktivní a budou se zapojovat do vzdělávacích aktivit tehdy, pokud budou mít k tomu odpovídající prostředí, ale je nutné také zohlednit zdravotní omezení, které hraje významnou roli. Dle Mühlpachra mají celkově na kvalitu života u seniorů vliv z oblasti vnitřních činitelů právě somatický a psychický stav ovlivněný onemocněním či poruchou a také všechny aspekty ovlivňující rozvoj a integritu osobnosti. To vše může vstupovat do ochoty se vzdělávat.

Informační a komunikační technologie se neustále vyvíjí a tomuto trendu je nutné se přizpůsobit v každém věku, a to především vzděláváním v této oblasti tak, abychom si zachovali soběstačnost a určitý sociální komfort, který tyto technologie přináší.

ZÁVĚR

Hlavním cílem práce je přinést zjištění, zda senioři mají zájem o vzdělávání v oblasti používání techniky ICT prostřednictvím e-learningu. Výzkum probíhal v domově pro seniory ve Velvarech. Uplatněna je kvantitativní metodologie a jako nástroj pro sběr dat je použit dotazník. E-learning v této práci zastává podobu asynchronní z důvodu lepší uplatnitelnosti ve vzdělávání seniorů, a to konkrétně videokurzy, video návody, kurzy dostupné na internetu, webináře a on-line kurz s lektorem.

Tato forma se jevila jako nejvhodnější. Senioři právě tuto možnost identifikovali v rámci svých pracovních povinností jako nejpreferovanější. A to právě pro výhody, které tato forma nabízí, jako je opakování kurzu dle vlastních potřeb, případně opakování určitých částí či využití kurzu z jakéhokoliv místa, kde mají potřebnou techniku.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Dále pak na tematické kapitoly a podkapitoly, které na sebe logicky navazují a tvoří tak celek práce.

První tematická část je zaměřena na vymezení pojmu stáří a stárnutí v kontextu celoživotního vzdělávání. Dále pak vymezení období stáří a etap života. Vše je zpracováno především s ohledem na výzkumný soubor a jeho specifika.

Druhá část teoretického vymezení je věnována vzdělávání seniorů. Stěžejní je pak kapitola, která pojednává nejen o obecných cílech a funkcích vzdělávání, ale lze zde vyhledat odpovědi v otázkách týkajících se vzdělávání seniorů v oblasti ICT. Neméně zásadní je kapitola věnována prostředí, ve kterém je prováděno výzkumné šetření a tím je domov seniorů. Zde jsou popsána specifika a specializace v poskytování služeb seniorům a nastíněny možnosti volnočasových aktivit, kde vzdělávání je jednou z nich. Především lze v kontextu cíle práce pozitivně hodnotit asistenci sociálních pracovníků při

vzdělávacích aktivitách. Teoretická část zahrnuje také nezbytné kapitoly věnující se bariérám seniorů a postavení ICT techniky ve světě starší generace.

Empirická část práce je věnována realizaci výzkumného šetření, které bylo provedeno kvantitativní metodou a kdy nástrojem pro sběr dat byl zvolen dotazník.

Kapitoly zařazené v této části jsou zaměřeny na cíl a provedení výzkumného šetření. Dále je zde část, která předkládá analýzu dat za pomoci grafů a tabulek a jejich vyhodnocení. Následuje kapitola přehledně prezentující vlastní zjištění výzkumu. V závěru empirické části je shrnutí výsledků výzkumu a doporučení pro praxi.

Prováděné výzkumné šetření přináší poznatky pro rozvoj vzdělávání seniorů v oblasti ICT techniky a může tak sloužit jako podklad pro další bádání v této oblasti. Doporučení pro praktické využití, které lze na základě získaných výsledků navrhnout, je sestavit názorný tematicky zaměřený videokurz na použití mobilních telefonů.

Jak vyplývá z výzkumných dat, senioři mají zájem se vzdělávat v používání ICT techniky formou e-learningu, a to především mobilních telefonů formou videokurzů, a to přímo v místě bydliště, kterým je zde domov pro seniory Velvary. Jako jedno z možných řešení je pak navrhnout videokurz, který bude přizpůsoben pro seniory a bude obsahově zaměřen přímo na použití mobilního telefonu různého typu. Videokurz bude umístěn na externí datové úložiště v domově pro seniory a může být seniorům distribuován dle potřeby. Nevýhodou zde může být aktuálnost daných modelů mobilních zařízení a potřeba aktuálně revidovat takto sestavený kurz.

Z odpovědí zaměstnanců daného zařízení také vyplývá, že významnou úlohu v pokračování tohoto typu výzkumu je zvyšující se potřebnost získávání a udržování kompetencí v oblasti použití techniky ICT. Domov seniorů prostřednictvím sociálního pracovníka inicioval zahájení procesu vyhodnocení získaných dat během výzkumu pro vlastní úpravu náplně

volnočasových aktivit tak aby byla naplněna poptávka z řad seniorů po vzdělávání v této oblasti. Vedlejším produktem tohoto výzkumu byla také poptávka ze strany zástupce DS Velvary o případnou spolupráci při přípravě poptávky po vzdělávací akci na téma použití techniky ICT od externích společností.

Úplným závěrem lze konstatovat, že změny, které přináší dnešní doba v oblasti nových technologií, dopadají velmi významně i na skupinu seniorů, kteří jsou již v postproduktivním věku. Ti si pozvolně nové technologie osvojují jako běžnou součást života a vzdělávání v jejich využívání považují za nutné.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

BAREŠOVÁ, Andrea, Ing. E-LEARNING ve vzdělávání dospělých. Praha: 1. VOX a.s., 2011. ISBN 978-80-87480-00-7.

BENEŠOVÁ, Dana. Gerontagogika: vybrané kapitoly. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2014. ISBN 978-80-7452-039-6.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2018). Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci. [online]. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61508128/06200418.pdf/1f14bc58-44b0-4f82-96b9-fd712374ffd5?version=1.1>

ČELEDOVÁ, Libuše, KALVACH, Zdeněk a ČEVELA, Rostislav. Úvod do gerontologie. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. 152 stran. ISBN 978-80-246-3404-3.

ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L. (2012). Sociální gerontologie – Úvod do problematiky. Praha: Grada Publishing.

ČSÚ. Rozvoj digitálních dovedností - 2018 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2019 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/102150416/062023-19.pdf/a0dfeba2-c779-4779-810d-b7cbde244803?version=1.2>

ČSÚ. Počet sociálních služeb a jejich kapacita v roce 2020 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2022 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141241/31003421k08.pdf/13daef6d-f32d-4839-8944-9992a17dd3d2?version=1.5>

Damodaran, L., Olphert, C.W., & Sandhu, J. (2013). Falling Off the Bandwagon? Exploring the Challenges to Sustained Digital Engagement by Older People. *Gerontology*, 60, 163 - 173.

FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ, Pavla KATZOVÁ, et al. Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2020. ISBN 978-80-87601-46-4.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JÚVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-.

CHRÁSTKA M.: Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu. Praha, 2007, s. 37

CHRÁSKA, Miroslav a Ilona KOČVAROVÁ, 2015. Kvantitativní metody sběru dat v pedagogických výzkumech. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. ISBN 978-80-7454-553-5.

KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. Školní didaktika. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.

KOPECKÝ, Kamil, Mgr. Ph.D. E-learning (nejen) pro pedagogy. Vydání první. Olomouc: HANEX, 2006. ISBN 80-85783-50-9.

KRYSTOŇ, Miroslav, Michal ŠERÁK a Łukasz TOMCZYK, ed. Nové trendy ve vzdělávání seniorů: [česko-polsko-slovenské studie z andragogiky a sociální gerontologie] = Nowe trendy w edukacji seniorów : [Czesko-Polsko-Słowackie studia z zakresu andragogiki i gerontologii społecznej]. Banská Bystrica: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2014. ISBN 978-80-904531-8-0.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. Základy sociální práce. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-262-0211-0.

MŠMT ČR [online]. Copyright © [cit. 25.02.2022]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf

MEDLÍKOVÁ, Olga. Lektorské dovednosti: manuál úspěšného lektora. Praha: Grada, 2010. Komunikace (Grada). ISBN 978-80-247-3236-7.

MÜHLPACHR, Pavel. Gerontopedagogika. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5029-7.

NEUMAJER, O., L. ROHLÍKOVÁ a J. ZOUNEK, 2015. Učíme se s table-tem: využití mobilních technologií ve vzdělávání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-768-3.

ONDRÁKOVÁ, Jana et al. Vzdělávání seniorů a jeho specifika. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. 168 s. ISBN 978-80-7465-038-3.

POSPÍŠIL, J., ŠPATENKOVÁ, N. (2016). Čeští senioři a ICT: výsledky empirického šetření. In: Tomczyk, L., Határ, C., Špatenková, N. eds. Edukácia a gramotnosť seniorov: časť VI. Kraków-Nitra-Olomouc: Uniwersytet pedagogiczny w Krakowie, Katedra pedagogiki społecznej i andragogiki.

PRŮCHA, Jan. Andragogický výzkum. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5232-7.

POWELL, Jason. Theorising Social Gerontology: The Case Of Social Philosophies Of Age. The Internet Journal of Internal Medicine [online]. 2000, 2(1), 1–7 [cit. 2022-02-22]. ISSN 1528-8382. Dostupné z: <https://1url.cz/Xz9nh>.

RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC, ed. Učíme se po celý život? : o vzdělávání dospělých v České republice. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

SAK, Petr a Karolína, KOLESÁROVÁ. Sociologie stáří a seniorů. Praha: Grada, 2012. ISBN: 978-80-247-3850-5.

SAK, P., Mareš, J., Nová, H., Richter, V., Saková, K. & Skalková, J. (2007). Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v komputerizovaném světě. Praha: Portál.

SKUTIL M., BARTOŠOVÁ I., FABEROVÁ M., HAVIGER J., HAVIGEROVÁ J. M., CHRÁSKA M., JUKLOVÁ K., KŘOVÁČKOVÁ B., MANĚNOVÁ M., PRŮCHA J., ZIKL P. a ŽUMÁROVÁ, 2011: Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha: Portál, 254 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

ŠERÁK, Michal. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5446-8.

TOMCZYK, Łukasz. Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií. Přeložil Joanna SZANIAWSKA. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR, 2015. ISBN 978-80-904531-9-7.

ZORMANOVÁ, Lucie, 2017. Didaktika dospělých. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0051-4.

ZOUNEK, Jiří, Libor JUHAŇÁK, Hana STAUDKOVÁ a Jiří POLÁČEK. E-learning: učení (se) s digitálními technologiemi: kniha s online podporou. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-217-7.

ZOUNEK, J.; ŠEĎOVÁ, K. Učitelé a technologie. Mezi tradičním a moderním pojetím. Brno: Paido, 2009. 172 s. ISBN 978-80-7315-187-4

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK:

- Graf číslo 1 Uved'te vaše pohlaví?
- Graf číslo 2 Uved'te vaší věkovou skupinu?
- Graf číslo 3 Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
- Graf číslo 4 Byla realizována za posledních 5 let ve vašem zařízení vzdělávací akce na téma informačních a komunikačních prostředků?
- Graf číslo 5 Které zařízení v současné době používáte?
- Graf číslo 6 Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT=technika pro elektronickou komunikaci)?
- Graf číslo 7 Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT=technika pro elektronickou komunikaci) techniky, uveďte jaké?
- Graf číslo 8 Pro jaké účely používáte zařízení ICT?
- Graf číslo 9 V případě, že máte zájem se účastnit kurzu na používání ICT, jaká forma je pro vás nejvhodnější?
- Graf číslo 10 Je pro Vás překážkou účasti na kurzu používání techniky ICT, zdravotní omezení?
- Graf číslo 11 V případě účasti na kurzu v elektronické podobě na používání ICT techniky (počítač, mobilní telefon, tablet atd.) vyberte jeden z uváděných typů metody kurzu, Vámi preferovaný?
- Graf číslo 12 Z jakého důvodu považujete za přínosné vzdělávání metodou e-learning (elektronická formy a metody vzdělávání)?
- Tabulka číslo 1 porovnání věkových skupin se zájmem o vzdělávání
- Tabulka číslo 2 porovnání nejvyššího dosaženého vzdělání s poptávanou technikou, v které se respondenti mají zájem vzdělávat a jakou preferují formu e-learningu pro vzdělávání.

SEZNAM ZKRATEK:

ČSÚ	Český statistický úřad
DS	Domov seniorů s pečovatelskou službou
ICT	Informační a komunikační prostředky

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha číslo 1	Dotazník
-----------------	----------

PŘÍLOHY:

Dotazník

Dobrý den,

Jsem studentem druhého ročníku magisterského studia v oboru Andragogika na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Dovoluji si Vás požádat o vyplnění dotazníků za účelem zjištění poptávky po vzdělávání v oblasti komunikačních prostředků a jejich používání (mobilní telefon, počítač, tablet) (ICT=technika pro elektronickou komunikaci) pro naplnění výzkumu diplomové práce na téma: e Learning jako nástroj vzdělávání seniorů v domovech seniorů.

Vámi zvolenou odpověď označte křížkem v příslušném poli. Při vyplnění dotazníku Vám bude oporou výzkumník nebo zaměstnanec vašeho zařízení.

Dotazník je zcela anonymní.

Předem děkuji za váš čas a ochotu dotazník vyplnit.

Děkuji Bc. Jindřich Říha

ICT technika zahrnuje:

Mobilní telefon

počítač

Notebook

tablet

1. Uveďte Vaše pohlaví?

- Žena
- Muž

2. Uveďte Vaší věkovou skupinu?

- 55-65 let
- 66-75 let
- 76-85 let
- 86 a více let

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní vzdělání
- Střední vzdělání zakončeno výučním listem
- Střední vzdělání zakončené maturitní zkouškou
- Vysokoškolské vzdělání

4. Byla realizována za posledních 5 let ve vašem zařízení vzdělávací akce na téma informačních a komunikačních prostředků?

- ANO
- NE

5. V případě, že ANO, účastnil/a jste se této akce?

- ANO
- NE

6. Jakou techniku ICT v současné době využíváte?

- Počítač
- Mobilní telefon
- Notebook
- Tablet
- Jiné.....

7. Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT=technika pro elektronickou komunikaci)?

- ANO
- NE
- NEVÍM
- JIŽ SE VZDĚLÁVÁM, UVEĎTE, JAKÝM ZPŮSOBEM

8. Máte zájem se účastnit vzdělávací akce na používání ICT (ICT=technika pro elektronickou komunikaci) techniky, uveďte jaké?

- Počítač
- Mobilní telefon
- Notebook
- Tablet
- Jiné.....

9. Pro jaké účely používáte zařízení ICT?

- Vyhledávání informací – internet (zájmy, vaření, rybaření, kultura a další)
- Volání (komunikace s přáteli, komunikace s rodinnými příslušníky a další)
- Sociální sítě (komunikace s přáteli, komunikace s rodinnými příslušníky a další)
- Vzdělávání – internet (e-learning: například kurzy vaření, webináře, přednášky a podobně)

10. V případě, že máte zájem se účastnit kurzu na používání ICT, jaká forma je pro Vás nejvhodnější?

- On line – za použití techniky ICT (počítače, mobilního telefonu, tabletu)
- On line – za použití techniky ICT (počítače, mobilního telefonu, tabletu) a asistence lektora v DS Velvary
- On line – za použití techniky ICT (počítače, mobilního telefonu, tabletu) mimo DS Velvary (klub důchodců, VU3V, A3V a podobně)
- Nemám zájem

11. Je pro Vás překážkou účasti na kurzu používání techniky ICT, zdravotní omezení?

- ANO
 - Sluchové omezení
 - Zrakové omezení
 - Pohybové omezení
 - Jiné.....
- NE

12. V případě účasti na kurzu v elektronické podobě na používání ICT techniky (počítač, mobilní telefon, tablet atd.) vyberte jeden z uváděných typů metody kurzu, Vámi preferovaný?

- Video Audio kurz
- Video Audio návody
- Kurzy na internetu
- Webinář
- Jiné

13. Z jakého důvodu považujete za přínosné vzdělávání metodou e-learning (elektronická formy a metody vzdělávání)?

- Konání kurzu z domova
- Určování tempa výuky z Vaší strany
- Anonymita
- Finanční úspora
- Názornost
- Nepovažuji za přínosné

Ještě jednou mnohokrát děkuji za spolupráci.